

מיטב הגיון.

בעזרה"ש

ירידה א' בן ערן, שנא' וישמעו את קול ד' אלקים
מתהלך בןן, ואומר דודי ירד לנו. -

א.

רנינים אנו לשמוע מפי מחקרים, שהאדם הקדמוני היה כעיר פרא או כקוף בפני האדם דהאידנא, ורק הודות לכח התפתחותו הגיע לאט לאט, באלפי שנים, לאותה מדרגה של שלמות והשכלה, שהוא עומד עליה, אבל לא כן יורנו יוצר האדם בתורתו, תורת אמת אשר נתן לנו: כאשר באה התורה בראשית ספר הבריאה וטפחה על פניהם של בעלי הקדמות וכוותהון והעירה על חדוש העולם, באמרה: „בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ“, כן שמה פניה, בראשית ספר תולדות אדם כנגד תורת „ההתפתחות“, ותנזור אומר: „ביום ברא אלקים אדם בדמות א' עשה אותו“. לא קוף ולא פרא! לא מגייהו ולא מקצתייהו! בדמות אלקים! בחכמה, בדעת ובתבונה, ובכל המעלות והמדות האנושיות הרוממות האלקיות, יצא האדם מתחת ידו של הבורא, מרום וגשא היה האדם על כל האוה ותמרה, קדוש וטהור מכל חטא ופשע ונקי מכל עון ואשמה ורשע. בדמות אלקים! רוחו היה מתנשא למעלה למשכיל, להבין בטבע כל הנבראים ממקור שרשם בעולמות העליונים (אהר"ה היה מן השמים עד הארץ, סנהדרין ל"ח) ומקיף את קשורי כלם ויחוסם זה לזה בהרמוניה אחת (מסוף העולם ועד סופו שם) להשלים אתם גם יחד את רצון קוים.

וכן רנילים אנו להביט על קרבת ה' אל האדם ודבורו עמו והתהלכו אתו כמו על מקרים יוצאים מכלל טבע האנושי, ואם כי אין לנו, בני ישראל, מאמנים בני מאמינים, בני נביאים, שום ספק על אמתת הנבואה ותורה מן השמים, מ"מ רחוק הדבר מאד מהשתנו, ואין לנו שום ציור ותפיסה בשכל, איך יהיה כדבר הגדול הזה, איך ידבר הקביה עם אדם קרוץ

קרוץ מחומר, יושב בארץ צלמות; כנגד זה החליטו רבותינו ז"ל: לא דבורו של ה' עם עבדיו הנביאים, עם האבות, עם משה ועם כל ישראל המה מחוות, יוצאים מן הכלל, כי אם אדרבא התרחקות האדם מהקב"ה והתגשמותו הנה אי-טבעיות לאדם, כי עקר שכינה בתחתונים היתה [ב"ר י"ט]. ומתחלה היה הקב"ה מדבר אליו פנים אל פנים, ומצוהו, ומלמדו להועיל ומדריכו בדרך זו ילך, ואז לא שם בשמים, כי אם פה עלי אדמות היה נן עדנו: שלום היה בנפשו, שלום בינו לבין אלקיו, ושלום היה בכל הטבע סביבו, וכל הטבע היה משחק לפניו ביופיו ובהדרו, בנעימותו ובשלמותו, וכל הבעה"ח, היותר מסוכנים עתה להאדם, היו מתרפסים לפניו ועומדים לשרתו, ובכל היכל הברואה כלו אומר כבוד והדר, שלום ושלום, עזו וחדוה - זה היה האדם הקדמוני, וזה היה מצבו העקרי בעולם. ואמנם לא התקיים האדם על מצבו זה לאורך ימים, כל זמן שהיה מסור לדעתו ורצונו של הקב"ה, היה בינו ובין הקב"ה יחס שפ קורבה הנ"ל, ואך הפתה נפתה אחרי מראה עיניו ותאות לבו ואל מצות ד' לא שעה ופקודתו לא שמרה רוחו - שב הקב"ה מאחריו וירחק ממנו, וכמו שיתבאר.

ב.

והנחש היה ערום וגו'.

כל בעה"ח יודעים בעצמם את הטוב להם ואת הרע להם, אינם צריכים להוראה ואזהרה מבחוץ, חק נתן להם ה' בקרבם, והוא יורם את הטוב להם וירחיקם מהרע להם, וינחם רק באותו הדרך, אשר שם לפניו יוצרם, לפי התכלית, אשר בשבילה נבראו, ויקים בצביונם המיוחד לכל מין ומין שבהם כל הימים, ואמנם בדרך כלל נתן הקב"ה לכל בעה"ח תשוקה עזה לדברים ופעולות, אשר ימלאו בהם וע"י צרכיהם הסבעיים הדרושים להם לקיומם העצמי והמיני. וגם זו התשוקה נדורה ומונבלת אצל כל מין ומין בחקו של הבורא, אשר שם בכל אחד ואחד מהם, ולא יעברום. אבל האדם נתון בלבינת מסוכן בדרכים ונתיבות אין מספר, מהם טובים, ומהם רעים, ועריו לבחר את הטובים ולהניח את הרעים. ואז תהי' כל הארץ לפניו כגן אלקים, ויחיה כימי השמים על הארץ, ירום ונשא ונבה מאד, ויחסר מעט מאלקים. ואם יניח את הטובים וילך ברעים, אז ישפל ויגיע לארץ עד עפר ורגליו שאול יתמכו, וכל הארץ תתקומם כנגדו. אבל במה יודע, איזו הדרך הטובה ואיזוהי הרעה?¹

והנה

והנה יש לו לאדם בטבעו ג' מורי דרך: שיקול דעתו, מראה עיניו, וטוב מעמו. את אשר יכירו המה לטוב, יקרב, ואשר - לרע, ירחק. אבל לא מורי דרך המה, כי אם מתני דרך, והאדם, ההולך אחריהם, אם כי ינעם בראשיתו, אחריתו - דרכי מות וכל מיני פגעים רעים. ולא ידע האדם, בשום אופן, לבחור בטוב ולמאס ברע, כי אם עפ"י דבר ד' וחקי רציני, שהם הם בעצם מנהיגי ומדריכי כל בעה"ח והמשימים משטר בכל ברואי מעלה ומטה, ואשר כלם לא יטו מהם ימין ושמאל, לכל ישנו את תפקידם. וגי מורי דרך המל יתוצבו תמיד כצר נגד דבר ד' וחקו, ויתאמצו בכל עז, להמשיך את האדם אחריהם, וזאת היא נקודת כבוד עבודת האדם את בוראו, להגביר את דבר ד' וחקו על יצרי לבבו ודמוניו חושיו ותגבורת תאוותיו, ולהמשיך אחריו ה', אשר רק לו נתכנו עלילות מצעדי בני אדם, והוא יאלף את האדם לרעת את הטוב ואת הרע.

הנה העץ, העומד בתוך הגן, כולל בהדרו, נחמד להשכיל, תאוה לעינים, וטוב למאכל! מה טוב ומה נעים הוא, אבל כבר נזר ד' ואמר: "לא תאכלו ממנו!" - רע הוא! האדם ואשתו הולכים מסביב לו ומתיראים לגעת בו, יפיו לא יקח לבכם, ואת נעימותו לא יחמדו - רע הוא! ונה טעם יש במצוה זו של ה' חק הוא! - ומה איכפית ליה לה, אם יכנס פרי זה למעי האדם? מאכל אסור הוא! - ואם צוה ה' את האדם, את - האשה מי צוה? לה נאמר בע"פ ע"י האדם, ששמע מפי עליון! חק, מאכלות אסורות, תורה שבע"פ - מעין אותן המצוות, העתידות להנתן לישראל, שיצהיר ואודהע משיבין עליהם.

והנה החכמה הבהמית, בנושאה היותר ערום הנחש, ננשת אל האשה, ושואלת בתמהון: "אף כי אמר אלקים, וכי מפני כך, לא תאכלו מכל עץ הגן?" והלא הוא אשר בראכם בכח התאוה להנאות העולם ולתענוגיו, ואיך ינזר עליכם ויאמר, כי רעים המה? ואילו היתה ההנאה רעה, מדוע נתן להנאה כח מושך, ולכם התאוה והנטיה אליה? הלא בזה הביע, כי ההנאה לכם היא ואתם לה, ועתה הוא בא לאוסרה עליכם! ואמנם האשה עזר עמדה על דעתה ולא שבקה להימנותה, ותען ותאמר: בשום אופן לא אסר לנו ה' הנאת כל עץ הגן, ואדברא בפירוש אמר לנו: "מכל עץ הגן אכל תאכלו", היינו לאכל מכל עץ הגן ככל אות נפשנו, להתערך ולהתענע בם, רק, את זה לא תאכלו!", אמר לנו, "פן המתין".

וכאשר

ובאשר נתיאש הנחש לפתות את האשה בכח התאוה לבדה, נסה לנעת במיתרי רגש הגאווה אשר באדם, ולחטיל עי' ספק באמתת ובחומר המצוה, ויען ויאמר בהחלט: "לא מות תמותו!" רק מורד לב הוא, להתייר בכל דבר קטן מפני המות! וה' גם הוא רק לאיים עליכם, למען תהיה יראתו על פניכם ותעבדו לו עבדות עבד כונתו; כי יודע הוא, כי באכלכם מפרי העץ, אשר לא צוה, למראה עיניכם ולרוח מבינתכם תשפטו בין טוב לרע לכם, ותהיו בלתי תלויים בו וברצונו, כמוהו תהיו בני חורין, תלויים בדעת עצמכם ועושים מה שלבבכם חפץ! דברי הנחש קלעה אל המטרה, כי נכנסו בלבה ומיד הרגישה כעין שפלות ועבדות, להמנע מן ההנאה הערבה בשביל נורה או חק, וגם התאוה הערומה התעוררה ותקם לקול הגאווה – ותרא האשה וגו' ותקח מפריו ותאכל וגו'.

אלה תולדות כל חטא ועין! עוד היום יעמוד כל אדם לפני חק ד', כוונת בני אדם הראשון לפני עץ הדעת. שני דרכים לפניו, דרך החק, חק ד', והחיים; דרך שרירות הלב והעין, והמות. והנחש אשר בקרבנו הוא היצחק עומד על ימינו לפתותו ומדבר אליו באמתלאות שונות באלפי לשונות, במענית פשוטות, מהאוויר קלושות, או של השכלה כדמה וחכמה מרומה, אשר בקרבן ותוכנן הנה רק אותן הטענות ממש של הנחש הקדמוני אל האשה הקדמונית, ולאדם הבחירה, אם לשמוע בקול יצרו, לדמיון חושיו ולתעתועי נפש הבהמית שלו – או, להתקומם כנגדם בכל עז, ולשמוע רק בקול ד', ולבלתי סור מחקי רצונו ית' ימין אי שמאל, בדעת ובהכרה, כי רק הוא, ה', יכול להכריע ולברר לו לאדם, מהו הטוב ומהו הרע.

ולכן נקרא זה העץ: "עץ הדעת טוב ורע", ע"ש סופו. כי הוא היה להאדם מצבה עולמית, לדעת על ידו את החיים והטוב ואת המות ואת הרע; לדעת, כי לא אשר ייטב בעיני האדם ואשר יתאוה לבבו ואשר ידמה בדעתו ובשכלו, כי זהו טוב, הוא טוב באמת, ואך זהו הטוב, אשר יאמר ד', כי טוב הוא; ואשר יכיר ה' לרע, אף אם כל חושי האדם וגם בינתו יכירוהו לטוב – רע הוא, ולמות לו תוצאות. ולהפך, את אשר יאמר ד' עליו, כי טוב הוא, אף אם יכירוהו האדם לרע ומר, הוא הטוב, אשר יעשה האדם וחי בו וייטב לו ויארין ימים. [עין מדרש תרשא, פ"ן].

ותפקחנה

ותפקחנה וגו' וישמעו וגו' -

פקיחת עינים זו עי' החטא מה היא? וכי החטא פוקח עינים או מסמא את העינים? וכן שמיעת קול ד' מה היא, והלא כבר דבר ד' את האדם, ולא נאמר שם שמיעת קול?

והנה מצאנו לחז"ל מאמר סתום מאד על הפסוק: וכל העם רואים את הקולות (שמות כ', י"ח) ודקדקו חז"ל, איך נופל לשון ראייה על קול ואמרו: רואים את הנשמע ושומעים את הנראה. ואנו רואים את דברי חז"ל אלה ואין אנו יודעים מה אנו רואים, עד שבא קדוש ד' הנריח וציל מולאזין והאיר עינינו בם, והגני מעתיק את דבריו, בלי שום תוספות: שכל כך נתבטלו מהם אז כל הכחות הנשמיות, ונודככה השתם מאד, עד שכל מציאות עניני המוחשים הנשמים שהיו תחלה רואים אותם ראייה חושית נתבטלו אצלם מראותם בחוש והתבונן בהם כלל, עד שדרך משל, אם היה רוצה מי להבנים עניני המוחשים הנשמיים היה צריך לספר להם להשמיעם לשמע אוזן, שישנם במציאות, והענינים הרוחניים, שתחלה היה צריך להבנים עינים לשמע אוזן, עתה רואים בחוש ראותם ונפלאות השתם... ולעיל תשוב האנושיות עוד לאותו המצב כמיש: וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר, ר"ל שאז נהיה עוד הפעם רואים את הנשמע, כנ"ל עכ"ל, וראוים הדברים למי שאמרם.

והנה ידוע מפי חז"ל, שאמרו: בא נחש על חזה והטיל בה זוחמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה וזהמתן וכו', שהיו ישראל בעת מעמד הר סיני באותה בחינה עצמה שהיה אדם הראשון קודם החטא, ולעיל, ישובו כל בשר להיות באותה הבחינה. הוציא מזה, שאה"ר קודם החטא וחזה אשתו, היו רואים את הנשמע ושומעים את הנראה, כמו ישראל - במעמד הר סיני, וכל בשר - לעיל; אבל אחרי אשר הטיל הנחש וזהמתו בם - ותפקחנה עיני שניהם, לראות את הנראה... וידעו כי עירומים הם... וישמעו את קול ד' - שומעים את הנשמע... וידעו כי קצרתו).

ג.

מתהלך בנך, אראב"כ, מהלך אכ"כ, אלא מתהלך - מקפץ ועולה - עיקר שכינה בתחתונים היתה, חטא אה"ר נסתלקו וכו' - עמד משה והורידה ממעלה למטה [ביר י"ט].

כעין

כעין סתירה אני מרגישם כמאמר הזה להמאמר שכפתח דבריו. שזה דורש לשון מתהלך לסלוק שכניה, הרי, שעיקר שבינתו ית' היתה בתחתונים, והוא דורש מזה הלשון עצמו, נסמך על נ"ש, שירר ה' אל האדם, הרי שהיתה שבינתו ית' בנבחי מרומים?

ותנראה בזה, לפי ההשערה, דאין כאן פלגותא או סתירה, וכ"ע מודים וסוכרים, שעיקר שבינתו ית' בתחתונים היתה, ושמיד שסרח האדם, נסתלקה שכניה מעליו, כי הקב"ה לא ישכון עם האדם, רק כ"ו שהיא בצלם א' ובדמותו, ולא יסמך על דעת הטוב והרע, כי אם על דבר ד' ומצות, ואך יסור האדם מדרך ה', וילך אחרי עצת יצרו הבהמי, וידמה בנפשו לדעת בעצמו את הטוב ואת הרע לו – הקב"ה מסתלק מעליו ושב מאחריו, כי אז נמשל ככהמה – לא, כאלקים – נדמה, אלא שבעה"ס, עשר ירירות' בא להשמיענו דבר גדול, והוא, כי מאד מאד היתה קשה להקב"ה פרידתו מעל מבחר יצוריו, אשר אוה לשכון בקרבתו. עוד נסה ה', אשר לא יחפץ במות המת, כי אם בשיב רשע מדרך הרעה וחיה, להתקרב אל האדם ולהופיע עליו עוד לפני פרידתו באור שבינתו, אוֹלֵי יפקח את עיניו ויראה וידע, כי נפל בפח, ויתאמץ להתקומם מפילתו, ולהתעורר ולשוב אל ד' ויסלח לו וירחמהו, וישיב את שבינתו בתיכו; עוד נסה ה', לתת יד לבנו, אשר סר מן הדרך, להמיתו אל הדרך הישרה, ולכן ירד אליו והופיע עליו באורו באהבה וירידות, כמ"ש: „דודי ירד לגוי". אבל לשוא! – ויתחבא האדם ואשתו – תחת להתקומם ולהתרום, ולהתנער מזהמתם, בהרגישם קרבתו ית', ולצאת לקראתו בכבי ובדברים ולבקש קרבתו ית' – התחבאו! עוד התבוצע, עוד התגמדו, עוד התכנסו בעצמם, עוד התרחקו מר'... המפני ד' תתחבאי?! – היסתר איש במסתרים וד' לא יראנו?

אבל מה רבי רחמי ד', עוד לא אמר נואש, עוד נסה להעיר את אונם בקריאה של חבה: „איכה?" ופ"י חז"ל [שם]: „איכה, איך הוית? אתמול לדעתי ועכשו לדעתי של נחש, אתמול מסוף העולם ועד סופו ועכשו בתוך הגן" – משל אשר גדול, משנה למלך, המולך בכפה, שסרח, וברח מאת פני המלך וארח לחברה את ריקים ופוחים אשר בקדשים חיתם ועושים כל תועבה, וימצא הפצו בס, ויבחר בדרכיהם ובשקוציהם נפשו חפצה, ויחמול עליו המלך ויבקש להצילו, ויעבר עליו בכבודו ויתגלה אליו בשבתו בסוד חבריו הפוחים, למען יבוש ויקוש בפניו, אבל הוא התנכר לו ולא שם לבו אליו כלל. ויקרא אליו המלך: „זכר נא

מה

מה היה לך! איך נפלת מאיגרא רמה לבירא עמקתא! אתמול היית השר הגדול על כל שרי המלכות, אשר על פיך עלו ועל פיך ירדו, ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו במדינה, ואתך הייתי שוכן ומתהלך ומטייל עמך, ועטרת מלכות בראשך, והכל מתיראין מפניך ועומדים לשרתך ולעשות רצונך, ועתה - השפלת שבת בין נבונים ושפלים אשר בהפקירא ניהא להו, ולא עוד אלא שאלו הנבונים והשפלים ישלטו עליך וירדו בך ואל כל אשר ירצו יטוך. אתמול היה שמך הולך מסוף העולם ועד סופו, וכך הארץ היה מלא מכבודך, כמכבודי, ועתה - הנך מתחבא ביערות ובמערות, בין עצי יער, בין אילני סרק... הגמשל מובן.

האדם התעורר וידע, כי נפל בפח, גם עצי הנן לא הריעו לקראתו בשמחה ובצהלה, כי אם הרימו קול נהי ויללה ויקראו אחריו: "גב"י (שם). גם מה"ש לא עמדו עיר במקהלות להנעים ומירות לפניו, כיא בשרוהו בעצבון, כי נכזבו לו שפטים. (שם). גם לבו הכזה, ודברי אלקים חיים, כיום אכלך ממנו מות תמות! צלצלו באוזניו בבהלות, ורעיוניו הבהילוהו לאמר: "מת אתה! (שם). ידע כי נפל בפח ולא ידע איך לצאת ממנה. ידע האדם כי חטא לך, אבל לא ידע, כי רע מר, או מה רע ומר עזבו את ד', ידע, די ברע הוא, אבל לא ידע, כי הרשת פרושה לו, ורגליו שאול יתמכו, ויאמר בלבבו, אך חלי הוא ואשאנו! ותחת להתעורר מהרה, ולהתאמץ בכל כחו בידו של הקב"ה, אשר הושיט לו, להוציאו מתוך ההפכה, ולהשתפך לפני ד' בבכי ובתפלה, ולאמר מנהמית לבו: "חטאתי ועתה שא נא חטאתי!" וכדומה דברים של פיוס ותחנונים, בקש להתנצל ולהקטין עונו, ויהי כמקנתר באמרו: "האשה אשר נתת עמדי" היא נתנה לי - ואכל. - ויפה המליץ ראב"כ הנ"ל ע"ז: "ואכלתי אין כי", אלא ואכף - אכלתי ואכל" [שם]. ואין כוונתו, חלילה, שאה"ר, יציר כפיו של הקב"ה יתרים כנגד ה' ויאמר, אכלתי ואכף!" אלא כונת ראב"כ היא, לפי הנ"ל, שאמרו של אה"ר, ואוכל, לא היה כמורה ועווב, לבלתי שוב לכסלה עוד, אלא כמתנצל. וכבר היה אפשר, שכבא עוד מעשה צידו לא יוכף לעמוד עוד בנסיון, ואם כי בודאי שב אה"ר והתהרט על עונו, אבל לידי התשובה המעולה, שיעיר עליו הקב"ה, באותה שעה, שלא ישוב לכסלה עוד" [לשון הרמב"ם בה"ת] לא הגיע. וכ"ז רמזה לנו התורה במה שלא כתבה לשון "ואכלתי" שהוא לשון עבר מוחלט, אלא לשון "ואכל", שמשמעה עבר ועתיד... ולפיכך נתחייב בדינו, ואמנם, אחרי אשר עכ"פ התחרט על חטאתו, וישב, וכבר ראה הקב"ה, כי יש תקוה לאחריתו

לאחריתי, להגיע אל התשובה המעולה, נתחפף לו עונש המיתה בנלות ובעבודת פרך עולמית, ולה - בנלות וביסורים ובהשתעבדות לבעלה. אבל, דאט נא לבני, מהיד, אמר הקב"ה, טרם הוציאו את פסיד האדם, הרפי נא! כבר התעורר לתשובה, המתני נא, אולי יתעורר וישוב התשובה המעולה ויזכה בדינו! כמבואר בתנחומא [פרשה תריע ט']: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, ללמדך, שאין הקב"ה חפץ לחייב ברירה שגא', חי אני נאום ד"א, אם אחפון במות הרשע וגו', ובמה חפץ? להצדיק בריותיו שגא' ד' חפץ למען צדקו וגו', למען צדק את בריותיו ולא לחייבם, וכן אתה מוצא באה"ר, כשבראו נתנו בניע וצוהו מזה אכול ומזה לא תאכל, כי ביום אכלך ממנו מות תמות, עבר על צויו של הקב"ה, הביא עליו אפופסין, התחיל מסיח עמו, אולי יעשה תשובה שגא' וגו', הניח את האדם והתחיל מסיח עם האשה וכו', חזר אצל האשה וכו', חזר אל האדם וכו', וכשחזר אל האדם לא חייבו עד שנתן לו רמו לעשות תשובה, ומנין? איר חכונאי בשם רבי לוי, שאמר לו: בויעת אפך תאכל לחם - עד שובך, אין שובך אלא תשובה שגא', שובה ישראל עד ד' אלקיך [וזהו התשובה המעולה, עיין רמב"ם שם], כיון שלא עשה תשובה מרדו שגא' ויגרש את האדם, עכ"ל התנחומא.

האדם לא שב התשובה המעולה, ופסיד של הקב"ה יצא לפעולות בכל תקף ועוז, הוא נתגרש, ושערי הנ"ע נסגרו אחריו, והוא נמסר לחנוך קשה ומר, אבל כבר עם קריאת הפסיד, רמו רמו לו הקב"ה להאדם, כי לא לעולם יסוד ולא לנצח יקצף, כי אם: עד שובך! בכל עת ובכל שעה שערי תשובה פתוחים לפני האדם ובכל יום ויום בת קול יוצאת וקוראת: שובו בנים שובבים ארפא מזכותיכם! ובכל עת, אשר יתנדב לב האדם לשוב אל ד' בתשובה מעולה, מיד הקב"ה מקבלו ופותח לפניו שערי נן עדנו ומכניסו תחת כנפי שכינתו, פה עלי אדמות, ומכ"ש אחרי מותו. יבהתנדב האדם, לשמור את נשמתו בטהרה מנעוריו, וללכת בדרכי ד' ולהתקדש בקדושתו, נעשה מרכבה לשכינתו ית', והקב"ה ידבר אתו ויתחלף אתו, ויטעיממו מעין הגיע והעוה"ב בעוה"ז. ובנ"א מעין אלה, היו האבות ומשה ואהרן ואליהו ודוד, ועוד, ובהתנדב עם שלם, כמו ישראל בשעתו, להתרומם מעל תעיתיו העוה"ז ולהדבק בו ית', השרה הקב"ה שכינתו בתוכם ודבר עמם פא"פ, והעולם נהפך להם עיר הפעם לן עדן, כאשר עוד יתבאר להלן בעוה"ש. וזאת תורת האדם ותעודתו, לפתוח פי, ותעידת כל האנושיות כלה לפתוח לה. ששתי ג"ע, אשר נסגרו אחריהם ולעשות

ולעשות עוד שלום בעולם מכל חיתו יער עד האדם ולהשכין שכנית ה' בתחתונים כבתחלה, וכבר הבטחנו הכו"ש, שתניע התכלית ההיא באחרית הימים וכאשר יתבאר עוד.

ד.

וישלחוהו ה"א מנ"ע לעבר את האדמה ונ"י, ויגרש את האדם ונ"י, אריא אר"ה, כתיב והמה כאדם עברו ברית, המה כאדמה, מה אהר הכנסתיו לנ"ע וצויתיו ועבר על צווי, ודנתי אותו בשלוחין ובנירושין וקוננתי עליו, איכה, וכו' שנא ויקרא ה"א אל האדם ויאמר לו איכה? איכה כתיב, אף בניו הכנסתים לא"י, וצויתם, ועברו על הצוין, ודנתי אותם בשלוחין ובנירושין וקוננתי עליהם איכה וכו' שנא, איכה ישבה ברה, [שם]. חז"ל הראו לנו במאמרם, איך שפרשת חטאו של אהר, בתור אישעם כל פרקיה וסעיפיה, נשנית אחרי אלפי שנים לישראל בתור עם, והעמידנו בזה על ג' עקרים בדברי ימי ישראל.

א) כי ארץ ישראל, שהכנים בה הקב"ה את ישראל בהיותו לעם לר"י היה כעין גן העדן, שהכנים בו הקב"ה את אהר בהבראו. וכמצבו של אהר בניע כנ"ל, היה ראוי להיות מצבו של ישראל בא"י כמבואר בפ', אם בחקותי, וכמאמרם וזל: ונתתי נשמיכם - נשמיכם לא נשמי שאר הארצות; ונתנה הארץ יבולה - לא כדרך שעושה עכשו, אלא כדרך שעשתה בימי אהר; ועץ השדה יתן פרי - לא כדרך שעושה עכשו, אלא כמו בימי אהר; ונתתי שלום בארץ - וכן הוא אומר עושה שלום במרומיו, (ר"ל שיהיה השלום מעין שלום של מעלה); והשבתי חיה רעה - וכן הוא אימר, ונר זאב עם כבש ונ"י; והקמותי את בריתי, לא כברית הראשון, שהפרתם אותה, אלא ברית שלא תופר לעולם. ולא תנעל - והתהלכתי בתוכם - עתיד הקב"ה לטייל בין הצדיקים והמה מזדעזעין לפניו והוא אומר להם מה לכם להזדעזע מלפני, הריני כיוצא בכם, [עכ"ל הספרי בקיצור, כמו שמוכא בספר יד הקטנה]. וכאשר לא היה אהר יכול להתברך בלבבו ולהתפאר לאמר כחי ועצם ידי או חכמתי וחריצותי עשו לי את כל הכבוד הזה, באשר יצא לאויר העולם ומצא גן עדן כליל בהדרו, והקב"ה, הכניסו לשם מיד, מבלי שתקדם איזו השתדלות מצדו, כן לא היה יכול ישראל להתפאר, בחרבנירשתי ארץ ובכחי גרשתי נויים ולקחתי ארצם נחלה, כי אם ד' הכנים את. עמו' לארצו, היא הארץ הטובה

הטובה, אשר נשבע ד', אברהם ליצחק וליעקב, לתת להם ולזרעם, וכאשר מטרת הכנסת אהר' לניע לא היתה ההנאה, והתענוגים והעידונים לא היתה תכלית, כי אם אמצעים לתכלית נכבדה מאד, ורצויה בעיני ד', והיא, לעבדה-זו מ"ע, ולשמרה-זו מל"ח, ולפי רוב ההשתדלות בעבודה ובשמירה, כן רבו התענוגים והעידונים-כן היתה הכנסת ישראל לאי, ארץ זבת חלב ודבש, ארץ מלאה כל טוב, לא לתכלית התענוג והעדון, כי אם לעבדה ולשמרה-זו התורה והמצוה, אשר צוה ד'. וכמו שתלה ד' את כל אושר וטוב הארץ, בתנאי, אם בחקותי תלכו ונ"י; ולכן כאשר אחרי אשר הודח אדהר' מעל ד', בעברו את צווי, ללכת אחרי שריחות לבו ומראה עיניו, נסגרו שערי הניע אחריו ונפסר אל חנוך הנסיון קשה, למען ילמד ע"י, כי אם ילך האדם אחרי דמיוניו דעתו, ומראי עיניו, ותאות לבבו, וקד' ומצוותיו יסור לבו, ילך תהו ויאבד, ורק בלכתו אחרי ד' אלקיו ילך בטח, ישכיל יצליח וירום ונשא ונבה מאד, - כן עם ישראל, בשכחו את ד"א, וילך אחרי שרירות לבו, לרדוף אחרי התאות והתענוגים, ואחרי עניי העוה"ז לשם תכלית, ואת תורת ד' השליך אחרי מו, נסגרו שערי ארץ ישראל אחריו ונפסר אל חנוך הנסיון העולמי הקשה, אשר ילמד בו, לעשות את תורת ד' ומצוותיו, לתכלית חיו, ואת כל עניי ותענוגי העוה"ז לאמצעים מפלים לו.

(ג) כאשר אהר', אחרי הטרדו מנ"ע, לא קבל גט פטורין מה', לעשות מכאן ולהבא, מה שלבו חפץ, וע"י השתנות מצבו לא אבד תפקידו, כי אם אדרבא נפתח לו כר נרחב לעבודת ד', הרבה יותר מאשר בנ"ע, היינו - להתחנך כל אחד, ולחנך אחרים אל ד', ולעבוד בלי הרף, עפ"י תכניתו של ה', אשר יתן לפניו, להתפתחות האנושיות ולהחזרתה לשלמותה ולמצבה הקדום העקרי, ויירושי האדם המה באמת שליחות, לעשות רצון המשלה, ולחזור אח"כ אל המשלה ולאמר: עשיתי שליחותי ונ"ל השל"ה; וכמו שהעבד הנאמן עיבד את אדונו המלך בכל לבבו ונפשו ומאדו ולוחם ומרחיב את גבולו, לכבוש עמים תחתיו, כן יהיה האדם זוכה ומוכה אחרים, שהרי כתיב: וישלחתי ד"א מנ"ע, לעבוד את האדמה - הרי שנשלח, כדי לעבוד - ודבר זה צריך התבוננות: אילו לא חטא היתה העבודה רוחנית, וכשחטא ונתשם, אז תקנתו הוא הנירוש, שיתפורר אנה ואנה, לזכות אנשים ולהחזירם לעבודת ה' ונ"ל צדקה עשה הקב"ה לישראל שפורם בין האומות, כדי להרבות גרים שירבקו בד', שגא' וזרעיה לי בארץ, מה הזורע מציא כור כדי להכניס כמה כורין, כן הקב"ה עם ישראל, עכ"ל. וכן היה באמת, שאחרי גלגולים רבים ותקופות שונות, עברו

שעברו על העולם, ואחרי אשר התרחק הקב"ה מן העולם תכלית הריחוק, והשכינה עלתה, בעוונות האדם, עד לרקיע ה', שבו, הודות לעבודת בני אדם גדולים, תחת השנחת ד' והנהגתו - מאברהם אבינו עד משרע"ה - ששים רבוא נביים מבני ישראל [לכד הנשים], אל ה', ויקראו את הקריאה הגדולה בעולם, כל אשר דבר ד' נעשה! הלאה תאווה, הלאה נאווה, הלאה שרירות הלב ותעתועי עינים! ד' אדון לנו, וכל אשר דבר נעשה ונשמע! והקב"ה ירד עוד מרקיע ה', וישכון כבוד בתחתונים, ובני שבו לראות את הנשמע ולשמע את הנראה, כמו אה"ר קודם החטא, והקב"ה הכניסם לא"י, המכוונת כנגד הנ"ע, שנתגרש האדם ממנו. וזאת היתה תכלית שליחות האדם, וזאת היא, העבודה", שנתכון אליה המשלח, באמרו, 'לעבוד את האדמה' ובג'ל. - כן גוי ישראל כלו, אחרי המרדו מג'ע - הוא הארץ המיוכה, לא אכר את תפקידו, וד', אשר דנו בנידושינו, לחנכו עי נסיונות קשים ומרים אל רום מעלת האדם, מסר לו שליחות נעלה ונכבדה ועליו למלאותה באמונה, ואך עתה בגלותו, נפתח לישראל כר נרחב, לעבוד את ד' בכל לבב ונפש ממש, להתחנך ולחנך את כל באי עולם, אל תכלית שלמות האנושית, שהיא ההכנעה המוחלטת תחת רצונו ית'. ומי כמנו, כישראל, ידע למלאות את תפקידו ומשלחתו באמונה, ובמסירת נפשו ומאדו, והקרבת כל עניניו ותענוגיו, כבודו ואשרו וב' היקר והאהוב לו על מזבח עבדות ד', זאת, ורק מאז אשר החל ישראל להתפור בין העמים, החל אור ד', לחדור אל מחשבי האנושיות, והחלה ידיעת ד' להתפשט בעולם, והחלו העמים להשליך את עצביהם ולהתקרב מעט מעט אל ד' ותורתו, והיום, כבר רוב העולם יודעים את ד', ותורתו נעתקה ליתר על ג' מאות לשונות, והכל ישאבו ממנה פחות או יותר דעת את ד', והלא זאת היא משלחתו של ישראל, להפוך אל כל העמים שפה ברורה, לקרא כלם בשם ד', ולקבל כלם את עול מלכותו, ואז תשיב כל האנושיות אל מצבה העקרי, ונגלה כבוד ד', וראוי כל בשר יחדו כי פי ד', דבר - רואים את הנשמע.

(ג) וקוננתי עליו, איכה, - מה רב ערך הקריאה הזאת, אשר קרא ד' אל האדם אחרי החטא והירידה: איכה! לילא הקריאה, עד מהרה היה האדם שוכח את מצבו הראשון, המזהיר והנכבד, אשר לא זכה ללון בו, והיה נדמה לו כחלום עובר, שלא היה במציאות, והיה מתרגל למצבו החדש החומרי והשפל, וזה היה הילך מדחי אל דחי עד אין תקוה, ואך סריאת הקב"ה אל האדם: איכה! - על פי המבואר לעיל - עשה עליו רושם בלתי

בלתי עובר, ואדרבא, כל אשר התרחק מניע וממצבו הראשון, צלצל קול ד' ביותר באוזניו: „איכה?!", „איך הוית?!", „איך נפלת משמים ארץ?!" ויוסיף לזכור תמיד את האושר והכבוד והמעלה, אשר אבד ע"י חטאו, ולהתגעגע אליו ולהתאמץ, לתקן את אשר עזת ופשוט למעלתו הראשונה. ורושם זאת הקריאה התנחל אל בני האדם עד עולם, להרגיש, אף בהיותם בתכלית השפלות את נעם קרבת האלקים בנ"ע ולהתגעגע אליו. זה הקול לא חדל עוד מאז לועז את האנושיות, להעירו ולהקיצו, לבלתי לישון שינת האולת והתאות, עד אשר תתעורר ותתעדר ותקרא כלה פה אחד: ד' הוא האלקים!

כן בצאת ישראל מארצו, ויתפזר בין הגוים ויתנפץ לירכתי ארץ, בין גוים, עובדי אלילים, שוכני באולת, רודפים אחרי תאוותיהם, לולא קריאת ה', מה נקל היה לישראל, ללמד אל דרכי הגוים, ולתעות אחריהם, ולעשות כמעשיהם, ומתרה היה ישראל שוכח את מצבו המרומם והנפלא והנשא, אשר לפניו, ויתרגל אל חייו השפלים עד אפס תקוה! אבד עוד בטרם צאת ישראל לדרכו הארוכה והשכה, קרא ד' אליו: „איכה?!", „איך הוית?!", „איך נפלת משמים ארץ?!" וזו הקריאה, שהצילה את ישראל מהטמיעה והגויעה, מהיאוש והאבדון, מדי שנה בשנה, בשוב ישראל להאזין את קריאת ד' ע"י נביאו: „איכה?!" עוד יזכור את מחמדיו מלפנים, ומצבו המפואר יעלה על לבבו, ואש תמיד תוקד בקרבו, אש של גענועים אליהם, והוא יעוררו ויעודדו תמיד, להתגבר כארי, ולהתרומם משפל מצבו אל על, לבקש את ד' ולרדוף אחריו, ולבלתי תת מנוח לנפשו, עד אשר תשוב אל ד', וישוב ד' אליו וירחמהו.

ה.

וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להם החרב
המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים.

מלבד הקריאה הנ"ל, אשר קרא הש"ת להאדם, ששמרה את זכר השעות הטובות, אשר בנ"ע בקרבו, עוד הפקיד ה' שומרים, לשמור את דרך עץ החיים, אשר בנ"ע, לבל תאבד מן האדם ברכות הימים, וילאה למוצאה עוד, כי המה יזכירוהו, בכל עת אשר ירחק ממנה, לשוב ולהתקרב אליה.

אלה

אלה השומרים הם, הכרובים ולהט החרב המתהפכת, הכרובים, כרובים המה נושאי האלקות בעולם, כמ"ש וירכב על כרוב ויעף, וכן בקה"ק, השרה הקב"ה את שכינתו על שני כרובים, והיה מדבר עם משה מבין שני הכרובים, ובכן לא רחוק הוא, להכין כזה, כי הקב"ה דומין בכל דור ודור בני אדם, העומדים לנש, נושאים דגל האלקות בעולם, ומאירים לארץ ולדרים עליה באור ד', והמה נעשים מרכבה לשכינתו ית'. ובכלל זה אולי גם ההתגלויות וההופעות, שהתגלה והופיע השי"ת בעולם, אשר כל אחת מהן קרבה את האנושיות צעדים הרבה אל תכליתה ותעודתה, כמו שאנו עתידים לבאר בעז"ה. ואולי בכלל זה גם הנסים והנפלאות, האותות והמופתים, אשר עשה ה' ועושה ויעשה בזמנים ובפרקים שונים, להודיע את שמו בעולם.

ואת להט החרב המתהפכת, – היא החרב הנטויה על גוי ואדם יחד, מעת אשר עזב האדם את הניע, וכי מיד החלה לשלוט בין שני האחים הראשונים, והמתהפכת ממקום למקום, ועוברת מדינות וארצות, ומדי עברה, מהפכת ערים וארצות גדולות ובצורות גלגלים נצים, ומביאה את האדם לסוף ילדי הכרה ע"י הנסיון, כי כל מחשבות אנוש ותחבולותיו המה מאפס, כג נבורותיו מאין, וכל חכמותיו מאפע, ואף אם יעלה האדם עד לשמים שיאו, אחריתו – הבל.

הכרובים ולהט החרב המתהפכת, המה הספר והסייף, אשר ירדו כרובים מן השמים, ללמד ולתנך בהם את האנושיות ולהניעה באחרית הימים אל תכליתה ושלמותה, והמה, אשר חלק ד' אח"כ בין שני לאומים גדולים, בין יעקב ועשו, ליעקב חלק את הספר, ולעשו את הסייף, ושניהם כאחת יעברו בין גלי ים ההסתוריא הארוכה והרחבה, זה בספרו וזה בחרבו, זה בספרו לתקן עולם במלכות שדי, ע"י חקי ד' ותורותיו, וזה בחרבו הגדולה והקשה, לכוון ממשלת האדם, עפי חשבונותיו ותחבולותיו, הנשענים על כחו ועצם ידו. ומה אנו רואים? ממשלת האדם בעולם מצלחת ומתפשטת בכל רחבי ארץ ומתבצרת בכל האמצעים המאליפים והמורכבים, אשר ימציא האדם לתכלית זו, במגדלים רמים ונשאים, בחומות גבוהות ובצורות בשמים, בציים אדירים, ובחילים אבירים, ברב כסף וזהב ואוצרות אין חקר, והיא אומרת לאל סור ממני, ודעת דרכיך לא אחפצה, האמת והצדק לא תכיר, הדין והשלום תמאס, ולא לאמונה גברה כארץ. אבל הקב"ה, העומד אחורי כותלי ההסתוריה ומניע את גלגליה, ואל כל אשר יחפוץ יטם – ישחק להם, ומעת אל עת יהפוך את הגלגל

הנלול, ויאבדו מפניו גויים גדולים ועריצים, כהמס דוגמפני אש, ועל במתי ההסתוריא ועל כיונק מארץ גוי חדש, יפרח ויגדל ויעלה מעלה מעלה, עד אשר יגיע למרום קצו, ויבול גם הוא ויאבד.

ומלכות שמים - כמעט שאינה תופסת מקום בעולם ולא שם לה על פני חוצות, ואדרבא רבים גדולים ואכזרים לחמו ולוחמים נגדה בכל האמצעים הרבים שתחת ידם, רבים מתיחסים לה במשטמה כבושה, רבים מתיחסים לה בהתנגדות ובאי-רצון, ודורשיה ולוחמיה וגושיה-דגלה מעטים וחלשים, ואעפ"כ, הולכת וכובשת דה מקום בעולם, ומנצחת את כל הקמים כנגדה בעולם, זה הנסיון ההסתורי, עם מסבותיו וגלגוליו, תהפוכותיו ועלילותיו, ואלה ניצוצי אור אש-דת ה' יחדו יביאו את האנושיות לאמ, לאט לידי הכרת ד' ותעודת האדם הנכבדה, אשר שם ה' עלי ארץ. וע"י ילמד ויתחנך ויתבכר ויתכשר האדם כל כך, עד אשר, בהופיע הקביה עוד באחרית הימים לעיני כל הגוים, ישוב כל מין האנושי אל ד' בתשובה המעולה, שרמו אליה הקב"ה בעת הוציאו את פס"ד על האדם, טרם הגרשו מג'ע, כמ"ש: "בצר לך וגו' באחרית הימים ושבתי עד ה' א' ושמעתי בקולו"; ואם כי זה נאמר על עם ישראל, מ"מ, כבר הבטיח לנו הבויה ע"י נביאו: "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ד' וגו' ונהרו אליו כל הגוים" וגו'. ואז תשוב להם ההרב המתהפכת אל נדנה, כמו שמסים שם הנביא: "וכתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למומרות לא ישא גוי אף גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ואז ישוב ויהיה כל הארץ כג'ע, כמו שמסים שם עוד: "וגר זאב עם כבש וגו', לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי [הוא העולם], כי מלאה הארץ דעה את ד' [שם י"א], ואז ישובו כל בניא לראות את הנשמע, כמ"ש עוד שם: "וגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר" [שם ב']. ותתכונן מלכות שמים בעולם לעולם כמ"ש: "והיה ד' למלך וגו'.

7.

תנרביא (מהדרין צ"ז, ע"ז ו') שית אלפי שנין הוי עלמא - שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות ב"ד. - [שני אלפים תהו - מבריות עולם עד אשר האיר ממזרח צדק, זה אברהם ויחל ללמד תועים בינה, ולקרבם תחת כנפי השכינה כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן (ע"ז ו'), שני אלפים תורה - מוהנפש אשר עשו בחרן עד אחרי חרומת המשנה וקביעת ישיבות בבל ע"י רב, (מיתת רב דרעת ר' שרירא גאון, ד"א ג').]

לפי זה המאמר של הגדב"א יש לחלק את כל דברי ימות עולם לנ' תקופות: תהו - תורה - ימות ב'ד. תהו - אחרי נעילת שערי ג'ע אחורי האדם, שנתגשש ממנו, הסתיר הקב"ה, כמעט קט את פניו מן האדם ויעזבוהו לנפשו בתוך עולמו, המלא על כל גדותיו טובה, ואוצרות אין חקר, ותענוגים אין מספר; לא עוד ידבר הקב"ה את האדם ולא יצונו, לא יורוהו ולא ידריכוהו כאילו עזב הקב"ה את הארץ, וכאילו עין של מטה אינה רואה ואזנו לא תשמע, הכל שרי ליה להאדם, הכל מחול לו, גם שבע מצוות שנצטוו אדם, אין דורש להם. מעט, מעט עוממה ידיעת ד' בעולם ועממה כל מדה טובה רוממה כלו וילכו (אנוש); "או הוחל לקרא בשם ד'" - אז הורגש הצורך, לקרא בשם ד', דבל ישתבח לגמרי. עד אז עוד היה, כאשר עתיד להיות באחרית הימים: ולא ילמדו עוד י"ש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ד' כי כלם ידעו אותי מקמנם ועד גדולם (ירמי' ל"א, ל"ד), מכאן ואילך - הוחל לקרא בשם ד'. עד כאן היו עוד בצלם ובדמות - מכאן ואילך נעשו פניהם כקופות, (ביר כ"ד), ר"ל, שנתגשמו ונתעבו פניהם, וסר מהם צלם אלקים. ואפשר עוד, לכוין בזה, שעד אז - היו בצלם ובדמות, היה כ, אחד משתדל להדמות ולהשוות לקונו ולהדבק במדותיו מה הוא רחום - אף אתה וכו'; מכאן ואילך - נעשו פניהם כקופות, ר"ל, שהתחילו לחקות איש מעשי רעהו, והתחילה המדה - אם כל חטאת - להיות שלטת בעולם. כל תאוה משתתה וכל חמדה נמכזה מצאו קן למו בחברת בני האדם, אשר ידעה לפארן ולהעריצן - והקב"ה מחריש; בני אדם נעשו כבהמות שדה - הולכים כל היום אחרי תאותיהם - והקב"ה מחריש; בנא נהפכו לחיתו יער, - טורפים וחומסים, גוזלים ורומסים - והקב"ה מחריש; בנא התמכרו להרע ולהשחית ולעשות כל תועבה - והקב"ה מחריש. עזב הקב"ה את הארץ? לא! אך הסתר הסתיר את פניו מן הארץ, לראות מה אחריתה ומה תהא עליה בלי תורה. ועד מתי? עד אשר השחית כל בשר את דרכו על הארץ, ותמלא הארץ חמס, ואז - קץ כל בשר בא לפני הקב"ה, כי קץ שם לחשך (ביר פ"ט). וזאת היתה אחרית התהו הנורא, ששרר בעולם, מאפס חוץ ודבר אלקים, זו תורה, כי עברו ט"ז מאות שנים על העולם, ט"ז מאות שנים של תהו, של הוללות ופריקות עול, ואחריתם - אבדון נורא כליון חרוץ, ולא נשארו אך נח ובניו ונשיהם, כי דבקו בה ואת האלקים התהלך נח, למען דעת כל באי עולם, כי האנושיות לא תוכל להתקיים על

על דעת עצמה, ואם תפרק מעליה עול מלכות שמים ועול תורה ומצות, תרד מדחי אל דחי, עד אשר תגיע לאותו התהווה של דור המבול, שאחריתי עדי אובר; וכי יקומו אנשי בלעל, להרית את בני האדם מעל ד', לאמר נלכה אחרי דעתנו ואחרי שרירות לבנו, ולא יזכר שם שמים עוד, ואל תורת ד' לא נשים לב, ויתימרו למתקני עולם, אף אתה אמור להם: כבר היה לעולמים שני אלפים תהווה – ללא אלקים וללא תורה, וצא וראה מה עלתה לעולם!

ד.

איתא בפדר"א (פ' מ"ה) ידו של הקב"ה יש לה חמש אצבעות וכלן מורות על גאולה: באצבע קטנה הראה לנו: וזה אשר תעשה, בשנייה מן הקטנה הכה את מצרים, בשלישית כתב את הלוחות, ברביעית הראה למשה זה יתנו, בחמישית הוא עתיד להכות את גוג ומגוג – והוא חדרה סתימה.

ואפשר שרבנו הגדול ראה את כל מעשי ה' הגדולים והנוראים, אשר עשה בזמנים שונים, רחוקים זה מזה הרבה, כמו: השחתת העולם ע"י המבול והצלת נח מתוך ההפכה ע"י התבה. יציאת מצרים, מתן תורה והשראת שכונתו ית' במשכן ובמקדש עד הגאולה האחרונה, שתהיה בביא – לא למעשים בודדים שאין להם יחס וקשר זה לזה, ואינם מכונים לתכלית אחת, כי אם – ליד אחת גדולה של הקב"ה, לחדא גאולה אריכתא, לגאול את האנושיות משחת החטא וההשחתה, ולהעלותה אל שלמותה הראויה, כנל. כולן מעשה אחד הם, יד אחת גדולה ונפלאה, וכל מעשה בפ"ע מן המנויין, אצבע אלקים הוא, אצבע של היד הגדולה ההיא: אצבע א' היתה הצלת נח באבדן כל העולם. היא הוכיחה על כל המבול כי מד' היא, כי אם יבא דור אחר ויאמר: אך מאירע טבעי היה המבול, שסף של נשמים או של ימים ונהרות שעבר על פני היישוב ויוריד את כל חי מצולות – אף אתה אמור להם, מאין ידע נח, לקדם את פני הרעה ולבנות לו ולביתו תבה, ולהכניס בה מכל חי מכל בשר, ולהכניס בה מכל אשר יאכל? ואיך הכילה תבה מצומצמת לפי הערך, כד מיני כעדיה אשר בעולם עם מאכל להם לשנה שלמה? (עין רמב"ן שם), אצבע אלקים היא! והיא מורה על הגאולה התכליתית, כיצד? והלא הרבה הצלות יש לו להקב"ה, להציל בהן את צדיקיו, ההולכים בדרכיו, וכי לא יעשה לצדיקים לע"ל, כנפים וכעב תעופיה וכיוונים אל ארובותיהם? הקצר

הקצר קצרה יד ד', לעשות כן לנח? או בדרך טבעי פשוט, להקציע לו ולכל אשר אתו איזה אי בודד, אשר שם יסתרו כלם ביום זעם? אבל כן גזרה חכמתו ית' שנח ובניו ונשיהם, אשר מהם עולם חדש יבנה, ישתתפו כלם בצער הדור, וכאשר ראו עולם בקלקולו, כן יראוהו בניו לו, וגם עליהם תעבור כוס הינונים. המה ישמעו את הצעקות והיללות, המהומות והבהלות של האנושיות האובדת, הטובעת והיורדת מצולות ברעתה כי רבה, למען אשר יקבע בנפשם עמוק רושם המאורעות ויתנחל לדורות עולם בתולדה ובמסורה, וידעו כי יש אלקים שופטים בארץ וייראו מלפניו, ויגדרו את עצמן, לבלתי עשות כחקות התועבות, אשר עשו אנשי דור המבול, אשר הלך לאבדון. למען ידעו אחרית האנושיות, אשר דמתה להיות כאלקים, יודעת בעצמה הטוב לה והרע לה, וישאו עיניהם השמימה ויפנו אל על, לקבל מאת ה' הוראות לדעת את הטוב ואת הרע להם. אצבע א' היתה הצלת נח, מורה על הגאולה הרוחנית התכליתית, אבל רק אצבע קטנה לעומת מעשי ד', אשר באו אחריו, כיציאת מצרים וכמתן תורה וכהשראת השכינה בישראל, ואחרונה אחרונה גדולה, היא הגאולה האחרונה, (מלחמת ג'רמ), שהיא דוגמת האצבע האחרונה, שהיא מרוחקת הרבה מיתר האצבעות, אבל היא השלמת כל היר, כי על ידה ישלם כל מעשה ד' הגדול והנורא, הגאולה השלמה, בב"א.

ב.

ירידה ב' בדור המגדל, שנא' וירד ד' לראות
את העיר ואת המגדל.

א.

זה האיש נח, אשר נועד, להיות אב לעולם, העתיד להתחדש
אחרי המבול, אותו הראה ה' את העולם בתיקונו, בהיות האדם
עוד בצלם ובדמות, וברדתו אח"כ מטה מטה, עד הגיעו לתכלית
הקלקול וההשחתה, ובאחרונה, גם — באבדונו. לפני מעשה ה'
הגדול והנורא זה, הלך דברו, להודיע לנח, כי בא קץ כל בשר,
מפני רוע מעלליהם, כי השחית כל בשר את דרכו (ערוית) ותמלא
הארץ חמס (גזל), למען דעת נח ובניו, בבא המבול, כי לא מקרה
הוא, כי אם מד' היתה הרעה שומה על כל הרעה הרבה אשר עשו
בני אדם. והנה הגיעה השעה, שעת הפרעניות:

ויבא נח ושם וחס ויפת בני נח ונשותיהם אל התיבה: מי
יוכל לשער את כל התלאות וההרפתקאות, שעברו עליהם, על אלה
אסירי התבה עם כל מיני חיה ובהמה ועוף ורמש גם יחד! מי יוכל
לתאר את הקולות האיומות והנוראות, אשר שמעה אזנם. את
הקולות והרעמים, אשר בשחקים ממעל, את קולות מים רבים
אדירים, בהעשות הים כמרקחה וארובות השמים נפתחו, את
שאנות ויללות בני האדם והחיות והבהמות הטובעות, אשר נסבו
את התבה, לבקש מפלט להם בתוכו, ולא יכלו לכנס, וקול נפילות
הבתים והחומות והמדרגות ועקירות ארזי אל, וטלטולי וגלגולי
התבה עצמה, אשר כלם כאחד היו לחרדת אלקים מאין כמות.
ומה כל החרדה הזאת?

בא יום פקודה על דור שאנן מנעוריו, שוקט על שמריו,

שבע כל טוב, ודשן ושמן, אשר השחית את דרכו ומלא הארץ חמס. נורא היה רושם כל המאורעות האלה על נפשות הנשואים בהיים בתבה! המה ראו את משפטי ה', את הניהנם בעודם בחיים חיתם, בזה העולם! — המה ראו וידעו, על מה הגיע לדור ככה! עברו י"ב חדש משפט דור המבול. —

ויצא נח ובניו ונו' מן התבה, ויבן נח מזבח לד' ונו' ויעל עולות במזבח, וירח ד' את ריח הניחח". — ואזל: "הריח ריחו של אברהם אבינו עולה מכבשן האש, ריח של חנניה מישאל ועזריה, עולין מכבשן האש, ריח דורו של שמד" — (כ"ר).

כצאת נח מן התבה, והנה עולם חדש לפניו, העולם הישן עם כל הפנינים הענקיים, כל היכלי תפארה וכל הנסיעות החמורות, כל העירות והרחובות, הדרכים והגשרים, כל ההמצאות הנפלאות וכל מעשי ידי בני האדם, אשר עמלו בהם בחריצות וביגיעה רבה אלפי רבבות בנ"א, — ט"ז מאות כשנים אבדו בענין רע. המעשים ועושיהם, הקנינים וקונייהם יחדו נמחו מעל פני האדמה ואין זכר למו. והנה עולם חדש, כלול בהדרו, הדר הטבע, לא הדר מעשי בנ"א, עומד בצביונו ובתפארתו לפניו. זו יד ה', אשר מחתה את כל היקום מעל פני האדמה, היא שהכינה לנח עולם חדש, נהדר ונפלא, הכל אבד והוא ואשר אתו בתבה נשאר. וגם הוא היה י"ב חודש כלוא בתבה, לא ראה עולם ד', ולא שאף אויר צח, וידע אך עמל ותלאה, הרדה ובהלה, ועתה הנה יצא מאפלה לאורה, ממסגר לחפש, ממיצר למרחב, ולו ולבניו נתנה כל הארץ ומלאה. מה ירחש לב נח אז? מה הרגיש אז? ההתאבל על העולם שאבד? הרחש תורה לה' על הצלתו ועל צאתו למרחב? השמח בכל הטוב, אשר לפניו? כמו יעקב, אחרי המראה הגדול בבית—אל, תחת לשמח בהבטחות, ולהתברך בלבבו לאמר: "שלום יהיה לי, כבוד וגדולה!" קרא מיד, בהקיצו משנתו: "מה נורא המקום הזה! אין זה כי אם בית אלקים!" ולא זו משם, עד שנשבע לד', נדר לאביר יעקב: והאבו

והאבן הזאת, אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים וגו' – כן היה נח, איש צדיק, באותה שעה: אף דרך דרך על אדמת העולם החדש, אך ראה בחדרו – ויקרא: „לד' הארץ ומלואה!“ אדמת קודש היא האדמה הזאת, שאנו דורכים עליה! אין זה, כל העולם כולו, כי אם היכל ה'! ויבן (הנין נח, מה ה' טוֹלַל מעֲמוֹ, בִּרְר) מזבח ויעל עולות... לא תודות על הצלתו, לא מנחה מטובו, כי אם עולות במזבח! ראשית העולם הישן היו שני אחים, זה הקדיש את הקנין, וחיי העולם, למטרת חייו (קין), וזה מאם בחיי העולם ובקניניו (הבל), ושניהם לא כונו אל האמת, ולא עלה להם יפה. אבל נח, מיסוד חיי העולם החדש הביא עולות במזבח, ויביע שאיפתו, להקדיש חייו וקניניו קודש לד'; הנה הוא נכנס לעולם חדש, לחיות, לרכש ולהנות – אבל לא לשם עצמו, כי אם למען שמו ית', למלאות בכל עניני חייו את התפקיד, אשר שם יוצרו ובוראו לפניו, ותחת, אשר דור המבול השחית את דרכו על הארץ – קבל הוא עליו זעל זרעו, לקדש את דרכיו בקדושתו ית', ולחיות כלו מסור לעבודה – צורך גבוה, (עולה – כלל לל' – קבל עליו, להקריב על מזבח עבודת ה', לא לבד את מבחר כחות גופו ונפשו, את הונו ואונו, כי אם גם – את נפשו ממש. ובאותה שעה עצמה, נפשו נכספה וגם כלתה להדבק בד', באהבתה אותו ובחפצה בעבודתו. ולא רק עולה אחת, כי אם עולות, נדר להקריב, – לא תחדל האנושיות להקריב עולות על מזבח ד', הוא העולם, עד אשר יתקיים: יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו.

וירח ד' את ריה הניחות – ראה ה', והביט אל כל רחשי לבבו, והבין אל כל מה שהביע, במלא המרחק והתיקף, וידע, כי עשה המבול על נח, את הרושם המקווה, וכי זה הרושם, הוא הנרעין הנחמד והמעולה, היין המשומר, אשר ממנו יגדלו ויפרחו בעולם החדש, בכל הדורות והתקופות – מטע תפארה. ובכל עת אשר יתכסו שמי האנושיות בערפלי חושך תמיד תופיע

שמש

שמש אנשי קודש, אשר כל קרבן לא יקר בעיניהם, למען ד', והמה יצילו את העולם מהשחתה ומאבדון. כן למשל, ראה הקב"ה, בהכסות השמים, באחרית אלפי התהו, בערפל של אמרפל — והנה שמשו של אברהם עולה על שמי התבל, מתוך כבשן האש, וכל הארץ האירה על ידו מכבוד ד'; ראה דורו של נבוכדנצר, האומר אעלה על במתי עב אדמה לעליון, והנה מלאכי אלקים — חנניה, מישאל ועזריה — מתיצבים לקראת כל גדולי עולם, ועולים מתוך כבשן האש, ושם שמים מתקדש נגדה לכל באי עולם; ראה את ימי הבינים, אשר החושך יכסה ארץ וערפל לאומים, וכל העולם שקוע בהבלים ונאצות, ויתמכר לעשות נבלות ותועבות — והנה קדושי ישראל לאלפים ולרכבות, עולים כליל על מזבח ד', מוסרים את נפשם למיתות משונות ואכזריות, ושם שמים מתגדל ומתקדש. כל אלה ראה ד' פרי הגרעין המעולה הזה, אשר נטע נח על אדמת העולם החדש, ויאמר: „לא אוסיף עוד דהכות כל חי כאשר עשיתי“, כי לא יניע עוד העולם לאותה מדרגת ההשחתה הכללית, אשר לפני המבול. אז נשבע ד', מעבור מי נח עוד על הארץ, כי לא יעזוב עוד ה' את עולמו. חנף יחנף את עולמו, ע"י הופעתו לפעמים והתגלותו לעיני בני אדם, פעמים בתור מלך גדול, עושה סדרים בעולמו כרצונו, פעמים, כשופט צדק יראה את בני אדם נחת זרועו, פעמים כאב רחמן, מורה דרך ישמיעם את הוד קולו. ימר ייסר גויים ולאומים, ויחנכם ע"י נסיונות קשים, אבל כלה לא יעשה עוד את כל בני האדם. ולכן בהתכסות שמי תבל עוד בערפלי חשך הכפירה והתאווה, העמל והאון — הופיע הקב"ה בעולמו, לעשות בו סדרים חדשים וכאשר יתבאר.

ב.

אחרי המבו — קץ כל בשר כבר בא ונהיה, אבל קץ לתהו עוד לא בא, עוד עברו על העולם ארבע מאות שנים, ללא תורה וללא

וללא דבר ד' בעולם. ואם כי לפי המקובל, לא פסקה תורה מבית מדרשו של שם ועבר, אשר יסד נח אחרי המבול, אבל השפעתו לא נכרה ע"פ תבל. נח ובניו ונשותיהם הנחילו את רושם העו של המבול עם כל מהומותיו ומבוכותיו, בלהותיו ונוראותיו. לבניהם אחריהם בתולדה ובמסורה, וייראו מפני ד' ומזעם עברתו, וידעו כי לא עולם של הפקר זה העולם, אשר איש כל הישר בעיניו יעשה, ויתברך בלבבו שלום יהיה לי, כי בשרירות לבי אלף. וידעו, כי שונא ד' גול וזמה, וכי הוא דין אמת, שופט צדק, לתת לאיש ולעם ולעולם כדרכיו וכפרי מעלליו. ויגדרו להם גדרים ויכוננו להם חיי חברה מסודרים, ויהיו כלם באגודה אחת, אוהבים זא"ז ומכבדים זא"ז ושבים כלם בדעה א', וינהיגו בקרבם חיי משפחה טהורים, ויחיו בטוב ובנעימים ויאכלו מטוב הארץ. ומעבר מזה, כל אשר התרחקה האנושיות מקדמוניותה, התגבר התחו והתרוקנו המוחות מדעת ד' והלבבות מבינה, (נסעו מקדמונו של עולם). ויהיו יראים את ה', מבלי דעת אותו ומבלי הבנת הלב. —

והנה קם נמרוד והכנים תסיכה בעולם (המריר את העולם על קונו). הוא החל, להתנהג בנבורה ובעריצות ולהפליא את העם בנבורותיו, אף ידע בערמתו, לרכש לו את דעת הקהל ולהטותה אליו בחלקת שפתיו ובתחבולות עריץ. ואף שראשית מחשבתו היתה, לשכת שם שמים ולהכין כסא ממשלת האדם בחכמתו ובנבורתו, אשר עליו ישב הוא וזרעו אחריו, עשה עצמו, כאילו הוא, ורק הוא, חפץ בכבוד שמים [נבור ציד לפני ד'], ואף לא זו הדרך, השפיע על העם, אשר כבש נח לפניהם, להנהיג את העם ע"י השפעה מוסרית, כי לא תצלה ולא תהיה לה אחרית. לא טוב, אמר, להיות הכל שוים, אין נקלה ואין נכבד, לא אדון ולא עבד, ולהיות כל אחד ואחד בביתו, בחוג משפחתו, עולם בפ"ע, חי חיי שלווה ומנוחה, חיי עצלה ותרדמה, בקרב משפחתו. סוף כנסיה

כזו להתבטל, ויתפרדו בני האדם עוד הפעם זה מזה, כמו לפני המבול, והאנרכיא תשוב תפרש כנפיה על הארץ, ותחל לעשות מעשי חמס ושוך, כמו לפני המבול. ורק אז תכן החברה, בשתפה את כחותיה החומרים והרוחניים לעבודה צבורית כללית ויעמדו תחת מושל [לא מנהיג או שופט], אשר לו יהיה כח העם כלו ורסני הממשלה בידו, ויפקד פקידים גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם, ויחק חקים טובים, ומשפטים צדיקים וינהיג משטר מדיני, וכל העם יסור למשמעתם, וכלם כאחד יעבדו למוצת החברה ולטובת כל אחד ואחד — אז יהיה מושב החברה איתן כסלע, ואז רק אז תכון מלכות שמים בעולם על יסודות חזקים, לא על יסודות נח הרעועים. כאלה וכאלה היו דברי נמרוד, גבור ציד לפני ד'! — ואמנם הפצו הצליח בידו, כי גדלה השפעתו על העם, וילכו אחריו מבלי דעת אל כל אשר היה רוחו להוליכם. ויחדש תרבות חדשה, המיוסדת על אדני הנבונה והעריצות, הרכישה והכבישה. ויחל העם, למוד את האדם לא לפי ערכו העצמי הרוחני והמוסרי, כי אם לפי קניינו ולפי מצבו בחברה — לפי שמו, וכה קננה התרבות הנמרדית בקרב העם, עד אשר החל העם בעצמו, להרגיש את צורך השתתפות הכחות ולדרש בנין מרכז צבורי גדול ורם, אשר שם יהיה משכן הכח והנבונה, העז והממשלה לדורות עולם [ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ].

ועדיין אין אנו יודעים, למה הרעישה התורה הק' כ"כ על דור המגדל, ובמה גדלה רעתם כל כך, עד אשר הטריח הקב"ה, לרדת משמים למענם? ואמנם כבר עמדו חז"ל ע"ז והביעו את דעתם כדרכם במשל וחירה, וז"ל (סנהדרין ק"ט).

דור הפלגה מאי עבוד? אמרי דבי ר"ש, אמרי נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו. — מחכו עלה במערבא, א"כ ליבנו אחד בשורא, אלא אר"י נתלקן לני כחות

כתות: אחת אומרת, נעלה ונשב שם; אחת אומרת נעלה ונעשה שם מלחמה; אחת אומרת, נעלה ונעבוד שם ע"ז; זו שאומרת נעלה ונשב שם – משם הפיצם ד'; זו שאומרת, נעלה ונעשה מלחמה, נעשו קופין, רוחין ולילין ושדין; וזו שאומרת, נעלה ונעבוד ע"ז – כי שם בלל ד' שפת כל הארץ, תניא ר"נ אומר כלם לשם ע"ז נתכוננו, כתיב הכא: ונעשה לנו שם, וכתיב התם: ושם אלהים אחרים לא תזכירו, מה להלן עבודה זרה, אף כאן עבודה זרה.

ואם כי כל המאמר סתום מאד, מ"מ דברי דבר"ש תמוהין ביותר: וכי שוטים היו, שיטרחו לבנות מגדל וראשו בשמים, ולהבקיע אותם בקרדומות, כדי שיוזבו מימיהם? וכי לא ידעו, מה עלתה לדור המבול, כשנפתחו ארובות השמים?

והנראה בכונת דבר"ש הוא זה: אחרי אשר רושם המבול היה גדול מאד על כל העם, כנ"ל, ראו והתבוננו מתעי העם, כי כל זמן, שלא ימחה רושם המבול מקרב העם, כל כלי יוצר של ערמתם לא יצלה, להוליכהו שולל, וכל חכמתם תתבלע. והיתה עצת נמרוד וכת דיליה, לעשות את העם, לבלי חת מפני ד' ועונשיו, ולהחליש את רושם מאורע המבול, ויפן אל העם בדברים כאלה: הן ראינו, כי אבינו הזקן נח ובניו, אשר הכינו לעצמם מקלט בטוח בעוד מועד, להסתר בו ביום זעם, נצולו, ויד ד' אשר באה לעקור את הכל, לא שלטה בו לרעה, אף אנו, אל לנו, לירא מפני ד', ולשבת תחתנו בחיבוק ידים, הבה נכינה לנו גם אנו מקלט בטוח – מגדל גדול וראשו בשמים, שם נכינה לנו אוכל למכביר לשנים רבות, ושם נסתר מפני ד', בבואו עוד להשחיתנו. ואז, נשחק לפחד, מבול שוטף כי יעבור, לא יבואנו, ולא עוד, אלא שאנחנו נעלה בעצמנו לרקיע ונבקיענו בקרדומות, כדי שיוזבו מימיו, ולא נירא רע, כי המגדל יהיה לנו לסתרה, בו נסתר ונשגב. ולא ידעו אלה הבורים, המתעים והמסיתים, כי ביום אף ד' אין מנוס ואין מפלט. ואין בעולם רק מגדל עוז אחד, והוא שם ד', בו ירוץ צדיק ונשגב: מחכו

„מחכו עלה במערבא“ – א”כ, שלא בקשו רק מקום סתר מפני חמת ד’, בהביאו עוד מכול על הארץ – מוטב להם לבנות מגדלם על אחד ההרים הגבוהים, מאשר יבנו בבקעה, אלא אריב”א: נחלקו לג’ כתות.

ג.

כשנדרק בפרקי ההסתוריא נמצא בה ג’ קולטורות שונות, שולטות בקרב בני אדם, והן:

א) קולטורת היופי (ק’ יון) עם חכמת היופי (סמטטיקה); מטרתה, לבנות בתים כמו רמים, היכלי עונג וארמנות תפארה, מרהיבי עין ומרחיבי הדעת, לפתח את חכמות המוסיקא והשירה, הבנייה והגזרה, הציור והריקום, ההלבשה והדירה, ויחד עם זה, להרים את השאיפה לתענוגים ולחיי בשרים על נם; ולהקדיש את היופי והנעימות קדש קדשים, ולתכלית זו נבנו-בתי עונג ומשחק, טטריאות וקרסיאות, ורק באלה השקיעו רוחם ומוחם, לבם ונפשם, ולהם – כבוד ותהלה, וישירו להם שירי תפארה.

ב) קולטורת החרב (ק’ רומי) עם חכמת מכסיס מלחמה (סמטאטטיקה); מטרתה, להקדיש מלחמה על כל גויי הארץ ולהמשיך גוים רבים בחרמם. וזה היה אדיר כל חפצי מחזיקי זו הקולטורה, להוריד מלכים מכסאותם, להביא חיל גוים ומלכיהם נהגים בשבי, ולא היה גוי או ממלכה בטוחה מפני חרבם, אשר לא ידעה שבעה. ובכן הקדישו והעריצו את האכזריות והעריצות, וישירו להגבורים הפראים, המשחיתים האלה, שירי תהלה ותפארת, ויפזרו להם כבוד אין קץ.

ג) קולטורת הדת (ק’ הקתולים) עם חכמת התיאולוגיא; מטרתה, להביא בחזקת היר את כל העולם במסרת ברית אמונתם. והמטרה הנלווה הלווה הקדישה להם את כל האמצעים, היותר נבזים ושפלים, רעים ואכזרים: ענו רבבות אנשים נקיים בענויים שונים ומשונים, וגם ערכו מדורות ברחובות, עלי קרת, להעלות על המוקד אנשים

אנשים ישרי לב על לא חמס בכפיהם ולא עולתה בהם. וגם הערימו, להקדיש מעשיהם המכוערים האלה בעיני ההמון אשר נפתה בתומו, להאמין בהם.

ואלה ג' הקולטורות יסודות (פלמנטים) המה, אשר מהם הורכבו כל קולטורות העמים, אשר על פני האדמה. ואם כי נקראו על שם גויים מאוחרים בדברי ימי עולם, הוא מפני שאלה הגויים, ידועים למצטיינים ביותר באחת מאלה הקולטורות, אבל באמת זקנות הן לימים מאד, וכשנות דברי ימי העמים בכלל, שנות ג' הקולטורות האלה, ואביהם דכולהו נטרוד וסיעתו, אשר בתוכם כבר נמצאו מיד מדגילים בשם כל אחת מהקולטורות הנ"ל ומחזיקים בה. וזהו שאמר ריב"א:

אחת אומרת, נעלה ונשב שם, ר"ל, נעסוק בישובו של עולם (ק' יו); אחת אמרה, נעלה ונעשה מלחמה (ק' רומי); ג' אמרה, נעלה ונעבוד שם ע"ז — נגהיג את קולטורת הקתולים. וכשנדרקדק עוד, נוכל לשער, כי שרש ג' הקולטורות האלה היו — ג' בני נח: שם חם ויפת. כי כבר מצאנו בהרבה מקומות במדרשים, שדורשים שמות אנשים ומקומות, הרי שהיה מקובל אצל חכמי המדרש, ששמות התורה לאו ארעי המה, כי מורים על איזה מעשה או תכונה או למוד. וגם כאן נאמר, כי שמות בני נח, לאו שמות העריסה המה, כי אם מה שנתנה להם התורה לפי תכונותיהם, שם — מורה על ההכרה שכלית, היודעת לכנות כל דבר ומושג בשמה האמתי; חם — על רתיחות הדם; יפת — על אהבת היופי והנעימות.

שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ — שלשת אבות אלה עם תכונותיהם השונות הנ"ל, בני איש אחד, צדיק תמים, מתהלך את ד', היו הנטיעות, אשר נטע ד' בארץ אחר המבול, לגרל מהם אנושיות חדשה, אשר בה יתאחדו כל אלה הכחות השונות הדרושות לשלמותה, וכל הכחות השונות אשר בה יתכוונו לדבר

לדבר אחד, ולתכלית אחת, לעשות את רצון ד', את הישר והטוב, (צדיק) ולהתהלך לפני ד' באמת ובתמים.

ובאמת, מה נהדרה היתה האנושיות, אילו השתתפה כל כחותיה אלה, לעבוד כלה שכס אחד את ד' בלבב שלם: בני שם בשמימותם, בני יפת ביפיותם, ובני חס בחמימותם, כלם שפה אחת ודעה אחת, שלום ביניהם ושלום בינם לבין קונם, כמלאכי מעלה היו: כלם אהובים, כלם ברורים, כלם גבורים וכלם עושים באימה וביראה רצון קונם, בקדושה ובטהרה, בשירה וזמרה והיו חיים, כימי השמים על הארץ.

אבל לא כן היה, — האנושיות קבצה את כל כחותיה השונים, הדרושים להתפתחותה ולשכלולה, והסתדרה והתבצרה ותעש לה מרכז, ותתן עליה ראש, אבל לא לגדל ולקדש, שם שמים בעולם, כי אם — לעשות לה, שם, לא לעבוד את ד', כי אם למרוד בד'. נמרוד! — קרא להם מנהיגם — נמרוד! — ענו אחריו הכל מהרה. שם, בשמימותו, פנה אל האלילים [נעלה ונעבוד שם ע"ז]; יפת, כיפיותו, דבק בתענוגי בשרים ובהרחבת הרעת [נעלה ונשב שם]; חס, בחמימותו, הקדיש מלחמה על כל באי עולם [נעלה ונעשה שם מלחמה], וכלם פה אחד ענו ואמרו: ונעשה לנו שם!

תניא ר'נאומר כלם לשם ע"ז נתכונו, כתיב הכא ונעשה לנו שם וכתוב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו. — ההבדל העקרי שבין תורת ה' ובין תורות שונות, שברו להם בנ"א, הוא, כי תורת ה' תלמד את האדם, שלא נברא אלא לכבוד בוראו, לגדל ולקדש, שמו ית' בעולמו. ועקר עבודת האדם את בוראו היא בהתפתחות שכלו, רוחו, ומדותיו, בהתקדשות חייו הארציים, הנאותיו ותאוותיו לפי חקי רצונו ית', ובעשיית צדקה ומשפט בארץ. — ותורות בני אדם באות, למעט בכבוד שמים ולהרבות כבוד עצמו, למעט בצדקה ומשפט, ולהרחיב גבול האדם פתענוגים

בתענוגים ובקנינים, וכל זמן, אשר האדם או החברה יחרתו על דגלם: "נעשה לנו שם" הרי הטה עובדים את עצמם, ולא אה אלקיהם. אחת היא, אם האדם משתחוה לאליל ההנאה והקנין, או לאליל המלחמה והנצחון והגבורה, או לאיזה אליל שיהיה, ממין אחר, או שאינו משתחוה בפועל כלל, אלא שבכל שאיפותיו ובכל מעשיו ודרכיו הוא כפוף לאחר מאלה — ע"ז יקרא.

ולא עוד, אלא שכל קולטורה, המודדת את האדם לא לפי ערכו האמתי, המדעי והמוסרי, כי אם לפי "שמו", ומצבו", אותה הקולטורה שאינה מבחנת בין טוב לרע, בין אור לחשך, בין קודש לחול, בין טמא לטהור, כי אם בין "לבוש ללבוש", בין "שם לשם" — אותה הקולטורה, המכשרת את האדם, למכור את כבודו ונפשו ואנושיותו בשביל אות הכבוד או תאר הכבוד — היא עבודה זרה! וכי מה טיבה של עבודה זרה, אם לא לקחת עצב נבזה, עץ או אבן, כסף או זהב, הרס את חרסי האדמה ולקרא להם "שם" — וכל העם בעוורונו יכרע לפניהם ברך, ויתן להם כבוד ותהלה? ! כתיב הכא: ונעשה לנו שם, וכתיב התם: ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ---

ד.

(אבל כאן עמדה האנושיות על עברי פי פחת, וכפשע היה בינה לבין האכזר: בעת, אשר לפני המבול, ע"י האנרכיא, ששררה בעולם, צעדה האנושיות לאט, לאט לשאול, ואך אחרי מאות בשנים, הבשילו אשכולותיה ענבי ראש. היתה המונרכיא של "נמרוד" יכולה לאבד עולם מלא בשעה קלה. כי המושל, בהיותו זכאי, ירא אלקים, דורש טובת העם והתפתחותו בחומר וברוח, אשרי לו ואשרי לעמו, כי בהשפעתו ובכחו, וע"י חקיו הטובים ומשפטיו הצדיקים, שאין להם מטרה אחרת, כי אם לתקן את העם ולהרים את מצבו המוסרי, האקונומי והקולטורי למעלה, למעלה — יפרח העם וישגשג ויהי לתפארת

לתפארת. אבל לעומת זה כשהמושל הוא עריץ, ולא ירא א', יחק חקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בהם, וישתמש בכתו ובהשפעתו על העם, אך לרעה, לשפוך על העם רוח של אכזריות ושובבות, ולדמם בחושך הבערות והפראות, והעם ימשך אחריו בעורונו, מבלי דעת וירד עד התהום. זה הנורל היה צפוי לכל האנושיות, לולא ד', אשר חש לעזרתה. וירד ד' ונו', — וירד ד' להפר עצת ערומים, ולסכל את מזמתם, ולעשות סדרים חדשים ותקונים גדולים בעולם. וירד ד' — כלִּירידה היא התגלות ה' והתקרבותו לנפש האדם, והקריאה אליה מחדש: „איכה!" „איך הוית?" — אראב"כ מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה, שנא': „ועתה" — ואין ועתה אלא תשובה, המד"א, ועתה ישראל ונו'; והן אומרים: „לאו!" — אמר הקב"ה: „יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות!" הכרם הזה, בשעה שאינו עושה פירות, מה בעליו עושין לו? גוממין אותו (ב"ר ל"ה).

עוד נסה הקב"ה לעורר את האנושיות, בעמדה על מפתן ההשחתה והקלקול — לתשובה, למען אשר יפרו בנ"א בעצמם עצתם הרעה ויעזבו את מחשבתם הנלוזה, ויפנו למעלה, אל ד', הקורא להם מתוך חשכם, ויתקוממו ויתעוררו, והשליכו את עצביהם, ותחת „נמרוד ו", יקראו: „נעבוד ו", תחת „נעשה לנו ו", יקראו: „כל אשר דבר ד' נעשה ו" ותחת „נעשה לנו שם ו" יקראו: „יתגדל ויתקדש שמו הגדול ו" וישארו על מצבם הארצי הנעלה, אשר עד עתה, כנ"ל; וכאילו אמר להם הקב"ה: „ועתה ו" — אחרי הופיעי עליכם, וגליתי את עיניכם ופתחתי מעט סגור לבבכם — הלא תשובו ותנחמו על דרכיכם הרעה, פתחו לי כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם! שובו, וחיו בטוב ובנעימים! והן אומרים: „לאו!" — לא כמו אה"ר בעת רדת הקב"ה ובקראו אליו, שאמר „פן", כמסתפק וכפוסס על שתי המעיפים (עין ש"ס כ"ה), כי אם: „לאו" — כהחלט. ואז נחתם גז"ר, עצתם הופרה, והמה — נמסרו אל חנוך ההסתורי על ידי הגמיון:

זו שאמרה נעלה ונשב שם — משם הציצם ד' —.

בני האדם נחלקו לגוייהם ונתפזרו לארצות ולאקלימים שונים, וכל עם ועם יהיה משועבד לארצו ומושפע ממנה, ותנאי כל מקום ומקום עצמם ישימו לפני כל עם את משפטי חייו וכל עסקיו, למען אשר יתנסו ויבחנו כל צדדי כחות נפש האדם בהתכוננות עצמית מול פני ד', ויבא לבסוף לידי הכרה שלמה, מנוסה בכל אנפי ובכל גווני הנסיונות האפשריים, כי יש אדון לעולם, אל גדול וגורא, ויש תכלית לאדם יותר, רמה מהתפתחות רנשי היופי וההנאה ורבו הקנינים והתענוגים, והיא — עבודת ד'.

זו שאמרה נעלה ונעבוד ע"ז — כי שם כלל ד' שפת כל הארץ. — כאשר נפרדו בני האדם פירוד טקומי, כן נתפרדו הדעות וההשקפות, הלשונות והשפות; למען אשר האדם, בשאיפתו הטבעית אל האמת ובצמאונו אל הדעת, יפנה אל שכלו והניונו לרוות צמאונו, יחקור וידרוש, יחשב ויחנה, ינבב השערות וימציא שיטות, וכלם כטל בוקר תמס תלכנה בפני הבקורת, ולעולם לא יסכימו כל בני האדם, מאז דור ההפלגה אל דעה ושיטה אחת, את אשר יקרב האחד ירחק השני, ואת אשר יקדיש ויעריץ האחד, ימאס השני וידרוף עליו כרגל בוז, ואשר יקדיש דור אחד, ינאין דור אחר, וכה יתנסו ויבחנו כל צדדי הכמת האדם, בהכרת האמת, ותמצא חסרה. וילמוד ע"י הנסיון לדעת, כי שכל האדם, אשר נברא רק בכח קבלת האמת מאת ד', לא יוכל בשום אופן, להכירו מדעת עצמו, או לברא מדעתו איזו אמת, כ"א לקבלו מפי ד'. ומעט, מעט ישימו לבם אל תורת ד' וילמדו מתוכה, כפי אפשרות קבלתם, חכמה ודעת ד', עד אשר יתבכרו, להשליך את עצביהם כלם, ולחכמת האדם יפנו ערף, ויאמרו, אף שקר נחלו לנו אבותינו, הבל ואין בו מועיל! ואמרו, לכו ונעלה אל הר ד' וגו' ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. — כי מצינו תצא תורה ודבר ד' מירושלים*.

זו שאמרה נעלה ונעשה שם מלחמה — נעשו קופין ורוחין לילין ושדין". —

אם כי, להט החרב המתהפכת, היא אחת מבי השומרים אשר הפקיד ד', לשמור את דרך עץ החיים, לבל יאבד מן האדם, (כנ"ל א, ה') וכל זמן, אשר לא ישוב האדם אל דרך עץ החיים, תתהפך להט החרב בעולם, וכל זמן אשר ישלטו הרע והזדון בעולם, יהיו גויים נושאי חרב, ושואפים למלחמה, שבט אפו של ה', ומטה זעם בידו. מ"מ, נזר ד', כי לא יהיה אחרית לאלה הגויים, המקדישים מלחמה על כל יושבי תבל, וככלות שליחותם יבדלו מתוך הישוב ויאבדו, וידחו מתוך חברת בנ"א כמו קופין וכו'. וכבר נתקיים לבבל, פטיש כל הארץ, נבואת ישעיה (יג) וכן ירמיה (י), והיתה בכל צבי ממלכות וגו' כמתפכת א' את סדום ואת עמורה, לא תשכ לנצח וגו', ורבצו שם ציים ומלאו בתייהם אחים וגו'. וכן מה שנבא ירמיה (מ"ט) על אדום (היא רומי). וזו דויתה אחרית נאפאלעאן, כידוע ועוד הרבה דוגמתם.

ה.

ארי מגדל שליש נשרף, שליש נבלע, שליש קיים (נמלא סס). [והמאמר כפשוטו תמוה, כי כידוע לא נמצא כל זכר למגדל בבבל]. בהפר ד' עצת דור המגדל ויחדלו לבנות העיר, מ"מ השאיפות והנמיות ההן, ששררו אז בתוך בוני המגדל, התנחלו בתוך בנ"א מדור אל דור. ואם כי חדלו לבנות עיר אחת ומגדל אחד, לכונן בו ממשלת האדם באדם, אבל ערים ומגדלים מעין אותה העיר ואותו המגדל הולכים ונבנים תמיד בארץ, אשר שם אוו להם נמרודים שונים, למושב להם, לעשות להם שם, ולהעלות עד שמים שיאם, וכל אחת מג' שיטות הנ"ל הולכת ומתפשטת ופורשת ממשלתה על הארץ, ומקבלת צורה של קולטורה. עמים יעברו על פני ההסתוריא זה אחרי זה. כל אחד יתאמן, להרחיב את גבולותיו

גבולותיו בקנינים ובתענוגים, ולהבטיחם ברשותו לעולם, ולעשות לו שם עולם בארץ, אבל יד נעלמה תהרס בניניהם ותקעקע את ביצתם ותפילם למשוואות ולחרבות נצח.

והנה, בהיות מגדל בבל עם כל שאיפותיו ומטרותיו, סמל המגדל של ההסתוריא כולה, כאשר נתבאר, אפשר, שברצות ר"י לרמוז לנו על אחרית מגדל ההסתוריא, מדבר הוא על מגדל בבל ומכון כלפי בנין העולם כלו, שהוא מחוטב תכנית מגדל בבל, ומכיון שהוא מדבר דרך משל ומליצה על המגדל הראשון, משתמש ג"כ בלשון עבר: „נשרף, נבלע, קיים“, אף שר"ל: „יבלע, ישרף, יתקיים“. וכונתו, אולי, לדברי זכריה הנביא (י"ג): „והיה בבל הארץ נאם ד' פי שנים בה יכרתו וינעו, והשלישית יותר בה, והבאתי את השלישית באש וצרפתיו“. ולעומת „כריתה“ שבדברי הנביא, שהיא בידי אדם משתמש ר"י בלשון „שרפה“, ולעומת „נויעה“ שהיא בידי שמים, משתמש ר"י בלשון „בליעה“. והשלישית יותר אחר הצירוף.

ואפשר עוד יותר לומר, שנתכון ר"י כנגד ג' כתות הגל, זו שאמרה — נעלה ונעשה מלחמה — תבלעמו ארץ, כנ"ל, ויהיו מן הנקבות, שאפרן אסור; וזו שאמרה — נעלה ונשב שם, והם יורשי התענוגים וברק החצון, ישרפו ויהיו מן הנשרפים, שאפרן מותר, ר"ל, שישתייר איזה זכר ושארית לדור אחרון. וזו שאמרה: נעלה ונעבוד ע"ז — והשליכו את עצביהם והזניחו את גילוליהם — וישתיירו אחרי הצירוף והזיקוק והנה סינים מהם. ועל העת ההיא, יגיד לנו הקב"ה ע"י נביאו (נפטי ג'); „כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה, לקרא כלם בשם ד' לעבדו שכם אחד“. כאשר ראשית חנוך בנ"א, אחרי המבול, היה, ע"י אשר בלל ד' את שפת כל הארץ, כן ישוב אחרי השלמת החינוך והצירוף, להיות כל העמים עוד כמקדם, שפה ברורה, ותחת „נעשה לנו שם“ יקראו כלם בשם ד', ותחת „נמרוד“ יקראו כלם „נעבוד שכם אחד“ וכן תתבטל

תתבטל אז נזרת, הנפוץ, כי אם — נכון יהיה הר בית ד' בראש
ההרים, ונהרו אליו, כל הגויים וגו'.

עד הנה עזרנו ד' להביט נפלאות מתורתו הק', ולראות את
התקנות ואת המדרים, אשר הנהיג הקב"ה בעולמו באחרית שני
אלפים של תהו", והבין את העולם על ידם אל תקופת התורה,
אשר תחל מיד אחרי כן ע"י איש אחד, בן דורם של בוני המגדל
וקוראי: נעשה לנו שם', אשר לעומתם קרא הוא: בשם ד",
וממנו יצא עם עולם, אשר ישא גם הוא בתוך עולם, בוני מגדל
ההסתוריא וקוראי: נעשה לנו שם' את דגל ד', ויקרא: בשם
ד', עד אשר ישובו כל העמים, לקרא כלם בשם ד', ולעבדו שכם
אחד, כב"א!

נ.

ירידה ג' בסדרם. שנא' ארדה נא ואראה הבצקתה הבאה אלי.

התחילה תקופה של תורה. —

בתוך עולם זה, המעריך את הכח ואת חוזק היר להיסודות העקריים, אשר עליהם כוננו בניני עזו וחוסן תפארתו, והמרים את הקנין וההנאה והשם לתכלית החיים העצמיים והתכרתיים, בתוך עולם זה, המחשיך ובא ע"י ערפל של אמרפל, האיר ד' ממזרח כוכב צדק, להאיר לארץ ולדרים עליה באור ד' (סוף סנהדרין). גם על דגלו היה כתוב, נעשה, כמו על דגל נמרוד, אבל שונה מאד היה, נעשה של אברהם משל נמרוד. תחת אשר נעשה לנו שם של נמרוד, מביע רק את תאות האדם להתגדל ולהתנשא לכל ראש, בצדק ושלא בצדק, במשפט ושלא במשפט, באמת או בשקר — כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע, הכתוב על דגל אברהם, המה דברים המאירים לאדם, להתגדל ולהתנשא, אבל לא על בנ"א זולתו, כי אם על תאוותיו ונמיותיו הרעות והשפלות, ולעשות משפט וצדקה, חסד ורחמים, כי באלה הפין ד'; גם על דגלו היה כתוב „שם“, אבל לא שם אלהים אחרים, המוליך את האדם שולל, כי אם שם אלהים חיים ומלך עולם. ובתוך עולם של בנ"א, גויים ולאומים, האצים ורצים, השואפים וזועפים, לעשות להם „שם“, עמד הוא ויקרא בשם ד', להודיע, כי רק אדון אחד לעולם, אשר לו הכח והנבונה, הגדולה והתפארת, ואשר לעבודתו ולהשלמת תפצו ורצונו נקראו כל ברואי מעלה ומטה וכראשם האדם!

ויאמר ד' אל אברהם לך לך!... עוזב נא את ארצך ואת מולדתך, ואת משפחתך; בעת אשר כל עמי הארץ עסוקים עתה,

אחר

אחר ההפלגה, להתישב ולהתבצר איש על אדמתו, היה אתה גר בארץ, באין ארץ מולדת, באין יחס עם ומשפחה, כבריה חרשה, לך נא מנוי אל גוי וממלכה אל ממלכה וקרא בשמי והודיעם את דרכי, ובהיותך שלוחי, עושה דברי, כל צרכיך עלי; אנכי, ואעשך לגוי גדול, בעת אשר כל ההקדמות הטבעיות לזה תחכרנה לך, אנכי, ואברכך, בכל קניני התבל, בלי כל השתדלות מצדך, אנכי, ואגדלה את שמך נגד כל הקמים עליך לנבל את שמך, ואתה אין לך אלא לעשות את רצוני, למען תהיה בכל פרקי חיך לאות ולמופת ולמצבה חיה לכל העמים, כי ידו של הקב"ה פתוחה להריק שפע ברכות, חיים ועושר וכבוד ושם טוב לעושי רצונו, וכי יש תכלית יותר נבונה להאדם, מרכישה וכבישה, הנאה ושם, היא — לשמור את דרך ד' ולעשות צדקה ומשפט.

אבל לא לאברהם לבד קרא ד' את הקריאה הזאת, כי אם גם לבניו אחריו, בתור גוי בין הגוים באלפי שנות קיומו יקרא ד' תמיד: לך לך, ואעשה וגו', ואברכך, ואגדלה את שמך וגו'; את תעודת אברהם ומשלחתו בתור איש, העביר הקב"ה אח"כ לזרעו בתור גוי, ועם התעודה קבלו ג"כ את ההבטחה, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, וכאשר יתבאר.

אז"ל (פסמים ק"ז ב') „ואעשך לגוי גדול“, זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולם? תלמוד לומר, והיה ברכה בך חותמין ולא בהם, —

אחד היה אברהם, איש אחד בין עולם גדול של תועים, מחזיקים בטעותם בחזקה, וכל גדולי ארץ, אדירי איומה, אשר כל עמי הארץ רגזו וחלו מפניהם, כנמרוד בשעתו, עמדו כצר נגדו ונגד שיטתו, אשר באה וטפחה על פניהם על כל רוע מעלליהם. ובכלל הוא במבע האנשים הרעים, אשר התמכרו לעשות הרע, כי יתרנו וייתקצפו מריה וראת ד' וגדיבות רוח, ונכונים המה, להתחזק בכל

בכל מאמצי כחם לעקר משרשו כל רגש קודש ומדה טובה, ואברהם מחזיק מעמד נגדם לבלתי חת מפניהם. אברהם ניסע ממקום למקום, מנוי אל נוי ובכל מקום בואו קורא בשם ד' ומורה לעם את דרך ד', והמתהללים באלילים שמו יד לפה. אברהם הולך ומצליח, ושיטתו כובשת לו מקום, והעם נמשך אחרי תורתו, וצורריו יראו וכעסו ויחרקו שן, אבל לעשות לו מאומה לא יוכלו. הנה, פלא! עריצי גויים לא יוכלו להנות איש אחד, נר" מהמסלה. — אבל עוד יתנחמו צריו, אברהם זקן, מהרה יבא יומו ויטפה והיה כלא היה, גם שיטתו והצלחתו אז כבר יאבדו, ועולם כמנהגו יהיה גוהג. ובצפיתם עומדים ומצפים מתי ימות ואבד שמו.

אברהם — בן מאה, שרה אשתו — בת תשעים — והנה אמר ד' לאברהם, אבל שרה אשתך יולדת בן, ויצחק; שמעה שרה ותצחק. אבל הוא אמר ויהי! וכעבור ימי חיה והנה בן לשרה. אותו הבן היה יהיה לנוי גדול, נוחל תעורת אברהם והבטחות הקב"ה אליו, — כל השומע יצחק! קרא את שמו, יצחק, אמר הקב"ה לאברהם. כל העולם, הרואים רק בעיני בשר, והיוֹדעים רק לחשוב את העתיד לפי הכללים הטבעיים, הקרובים לפי השערתם, יצחק על התקוות הגדולות, אשר הגו הורי התינוק הרך הנולד לזקניהם. בתנועה קלה אנו מעבירים אותו מן העולם, אמרו אדירי ארץ, ובלי תנועה כלל, עוד מעט וימותו הוריו, והוא יתום משולח ונעזב יטבע בתוך גלי עולם זועף וכלא היה יהי. ועד היום עוד יצחק כל העולם עלינו ועל תקוותינו הגדולות, אשר אנו הוגים, ועל עטרת הנצחון, אשר אנו בטוחים לרשת ב"ב — יצחק! קרא ד' את שם בן אברהם הנולד לזקניו, לאמר, הוא, יצחק! י"ל כל הצוחקים עליו, והוא יצחק! ליום אחרון....

גם קיומו של אברהם בתוך עמים רבים אדירים, אשר עמדו כצר נגדו הוא פלא, אמנם היותו לנוי — אצבע אלקים, הפלא ופלא! — ואעשך לנוי גדול — זהו שאומרים אלקי אברהם, "ר"ל ע"י קיומך והיותך לנוי, יכירו וידעו כל יושבי תבל את ד', והכל יודו

ויאמרו: „אלקי אברהם“ הוא האלקים, הוא המחיה והמקיים את יראיו!

אם תעמוד משתומם על המראה הגדול, איך יהיו שבעים נפש הבאים מצרימה, בארץ לא להם, מוכים ומעונים, מורדפים בלי חשך, איך יהיו שבעים נפש אלה, קומץ בני ישראל בתוך אלפי אלפים מצרים—שם לגוי? ע"ז תשיב לך „ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם“.

אם תשוב תתפלא, איך לא נכחד קימנו, בהיותנו שה אחת בין זאבים רבים, שואפים לטרף, שבכל יום ויום עומדים עלינו לבלענו, בכל מיני תחבולות שבעולם, ואנו קיימים ועומדים אלפי שנים בתור גוי, ועוד דגלנו בידינו כימי עולם וכשנים קדמוניות, ועליו עוד יתנוסס בנאון נגד כל באי עולם „כל אשר דבר ד' נעשה“?—אלקי אברהם, שדבר בקדשו „ואעשך לגוי גדול“ הוא זה עושה פלא! אלקי אברהם, הוא המקיימנו לפניו בתור גוי אף בתוך גלותנו, בארצות לא לנו, כאשר דבר לאברהם.

ואם רואים אנו את אברהם, הגר והנודד, שאינו עוסק בישובו של עולם, רק בשליחותו של מקום, כבד מאד במקנה, בכסף ובזהב, אנו צריכים להודות, כי אצבע א' הוא, וד' הוא שברכו בכל, אבל עדיין לא הגיע לאותה המדה, שיכירו וידעו ויודו הכל, כי אצבע א' הוא, אבל לעומת זה בזרע יצחק בשנת רעבון וימצא מאה שערים (עיין פירש"י ס), ע"ז הודו הכל ואמרו: „אלקי יצחק“ הוא האלקים, הנותן את ברכתו ליראיו! [ויברכהו ד']. „ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק“—את ברכתי אתן לך, להרבות חילך ואוצרותיך. אבל לא תצא ההכרה, כי ברכתי היא תעשיר, לאור עולם, עד אשר יופיע בנך יצחק על במתי עולם, ועל ידו יבואו כל יושבי תבל לידי הכרה כי אני הוא, השולח את ברכתי ליראי, אף במקום אשר קצרה יד הטבע, ויאמרו כלם: „אלקי יצחק הוא האלקים!“

וכן

וכן בראותנו את בניהם הולכים סגור אל נוי, נעים ונדים, סחופים רחופים ומטורפים, מוכים ומורדפים מחמת הגוים, אשר יבקשו להכרית אוכל מפיהם, ואעפ"כ בכל דור ובכל מקום ימצאו בתוכנו הרבה, אשר ברכם ד' בעושר ובנכסים יתר על שכניהם הגוים, ואדירי הכסף והזהב מהם יהיו, וכל גדולי ארץ ישכימו לפתחיהם, לבקש כסף וזהב, ושואלים אנו את עצמנו, איך נהיה כזאת? ע"ז אנו צריכים להשיב: אלקי יצחק! הוא הנותן את ברכתו לבניו מתחת ידו הרחבה. —

ואם גדול שם אברהם בגוים, ומלכי ארץ יתנו לו כבוד ותהלה, ולשוא א' ישימוהו, גם זה אצבע א' הוא, אבל מ"מ היה לבע"ד מקום לומר, כי הצלחתו והשפעתו הגדולה הן שעמדו לו ליבות לשם. אבל יעקב אבינו, הפרוש מן העולם, ונתון בשפל המצב, עמוס ומסובל בצרות רבות, נדרף מעשו, נחבא בבית לבן עשרים שנה, וכבר הניע למאה שנה ושובה לא ראה, ואעפ"כ זכה בסוף ימיו לשם גדול על כל העולם. ומה רב הכבוד והיקר, שנעשה לאותו הזקן, הנודד והפרוש מן העולם, במותו! (עין סוטה י"ג) זה אצבע אלקים! ואנדרלה שמך" —, אבל לא יבא העולם לידי הכרה, כי אני הוא שהגדלתי את שמך, וכי אני הוא, אשר לי הכבוד והגדולה, לתתם ליראי ולחושבי שמי, עד כן בנך יעקב, שעל ידו ירכש לו העולם את זו ההכרה, ואז יענו כלם ויאמרו: אלקי יעקב! הוא האלקים, אשר חלק מחכמתו ומכבודו ליראיו!

בדברי ימי ישראל אנו רואים מחזה נפלא, אנו רואים את ישראל בגלותו, כלוא בנהמטא, מורדף על כל שעל ושעל מחמת מציקיו, הגוים העריצים, כבודו לעפר נרמס וחיינו לשאול הניעו, ומעבר השני אנו רואים את רוחו, עשוי לבלי חת, עובר את עבודתו בתורה ובחכמה ובכל מדע טובי הרף אף רגע אחד מרגעי גלותו, וכמעט שאין רושמי הצרות נכרות בעבודתו הרוחנית. ועוד זאת, בכל פרק ופרק מדברי ימי עמנו, אפילו בפרקים היותר חשוכים

חשוכים שבימי הבינים, אנו רואים אנשי מעלה יתרה, מבני ישראל, באים בשערי מלכים ומאד ינדל שמם, ומאד יכבדו ע"פ כל הארץ, וכדאיתא (במנילה י"א), במתניתא תנא לא מאסתים כו' שהעמדתם להם דניאל וחבריו וכו' עד שהעמדתם להם חכמי דורות. ואם רוצה אתה לכוזר לראות את המראה הגדול הזה, ולהתבונן בו איך היה? צא והסתכל בדברי ימי יעקב אבינו ע"ה ויוסף בנו, ואז תקרא, "אלקי יעקב" הוא, שדבר לאאע"ה: מלך לך — ואנדלה שמך! המפליא לעשות עמנו!

וכמו שהניע יעקב אבינו באחרית ימיו לתכלית הגדולה והכבוד, כן יתנונו ד' אלקינו, באחרית הימים, עליון על כל גויי הארץ, לשם ולתהלה ולתפארת, ויתקיים בנו מהרא שכתוב: ונתתיך לאור גוים וגו'.

ובכן היה אברהם ובניו ועמו, ויהיו תמיד, לאותות ולמופתים בקרב הארץ, המכריזים ומפרסמים תמיד, באין אומר ובאין דברים כי אם במציאותם, ובקיומם, במעלותיהם ובקניניהם, כי ד' הוא האלקים, והוא הגותן לאדם חיים ועושר וכבוד ושם, ולא שיהיה באלה תכלית שלמותו, כי אם כלם אמצעים המה לתכלית נעלה ורוממה, לעשות חסד משפט וצדקה, כי באלה חפץ ד', ובלעדי התכלית הלזו הכל הבל. ולכן מסיים הקב"ה לאברהם אחרי הבטחת החיים והעושר והשם — ואתה, מה אני שואל מעמך? — ה"ה ברכה ה' עמים רבים, יהמו ירוצו להיות ברוכים, וזה אדיר כל הפצם ומשאת נפשם, אתה, ה"ה ברכה! — לא לרשת גוים וארצות תהיה תעודתך, לא להחריב ולהרס תהי' תפארתך, כי אם לבנות ולנשוע, להיטיב ולהשכיל, ה"ה ברכה! ואני אברכך!

ואמנם מי כאברהם השלים חפץ ד', לזרוע צדקות ולפעול ישועות בקרב הארץ, ומי יגדיל לעשות ממנו? בכל כחותיו הענקיים עבד למעשה הטוב כל ימי חייו בחרף נפש! ואם גם נשא אברהם חרב על מלכים ויכם, לא למען נחל עשרת נצחון, לא לרשת ארצות

ארצות, ולא לשלול שלל או לכוז בז, כאשר הוכיח סופו על תחלתו, באמרן למלך סדום, הרימותי ידי לד' וגו' אט אקח מכל אשר לד' וגו'. רק לעשות משפט לעשוקים ולהצילם מיד עושקיהם, ולבער רשעי ארץ, משחיתי עולם, פעלו זה היה עטרת מעשיו הטובים והגדולים, כאשר הוכיח ד' בישועתו הגדולה אשר נתן לו. במלחמה זו הגיע לתכלית תעודתו, והיה ברכה זו, ואז בשרהו ד', אנכי מגן לד', כאשר שמת נפשך בכפך, לעשות משפט לעשוקים, וללחום את מלחמתי מאויבי, כן אנכי מגן לד', להצילך מכל רע ולשמרך בכל דרכיך. הוא קיים, היה ברכה זו במסירות נפש, וכן חותמין, מגן אברהם ומסנו וכו בניו לאהבת חסד ולנדיבות רוח במדה סרוכה, ע"י וכו ישראל להיות לגם עמים בצדקותיהם ובמעשיהם הטובים, עד אשר בצדק נוכל לומר, כי כל הצדקות, הישועות והטובות, אשר יעשו בעולם, ואשר יתנוססו בעולם כאבני נזר על ראש האנושיות, כלם פרי הזרע הטוב אשר זרע הוא בעולם, נצר מפעיו המה, מעשי ידיו להתפאר. יכול יהא חותמין בכולם ת"ל, והיה ברכה בד' חותמין ולא בהם.

ב.

והנה למען דעת את פעולה צדיק, זה אברהם, לברכה, הציג לנו הוה"ק לעומתו את מצב הקולמורה או בעולם, במקום אשר השפעת אברהם לא הגיעה—בסדום וכל ארץ הככר; [כי שם לא שלט אברהם, מפני החוזה, אשר עשה עם לוט בן אחיו, אם השמאל ואימינה וגו', וכן כתב הרמב"ן, כי ההנה עם אברהם שלא יבא בכל הככר]. בעת אשר אברהם בראויה אנשים גרים עוברים עליו רץ לקראתם ומשהחזה להם, ומתחנן, לכל יעברו עליו, ורץ ברנש, ומרגיש את כל בני ביתו לקראת האורחים, לרחוץ את רגליהם ולסעוד לבבם מעמל הדרך, יושבים המה, אנשי סדום, שבעי לחם וכל טוב, ודנים דיני נפשות, על אשר ריבה אחת חמלה על עני, רצים

רצים המה ברגזה באישון לילה, ומרגיזים ממשכבותם כל אנשי העיר מגדול ועד קטן, להוציא שני האורחים שבאו בצל קורת בית אחד מאנשי העיר, ולעשות בו ובהם שפטים רעים. ככל אשר יכבד לנו לצייר בנפשנו, לפי מושגנו אנו, אנשים כאלה וקולטורה כזו, השאירה לנו התורה"ק בבתי גנוזה איזה קטעים, מקולטורה האנטי-אברהמית, למען דעת, איך במקום שאין בו יראת ד', אף שיש בו דעת ד' (טיין רש"י י"ג מ"ג) יהפך לראש משפט וצדקה לזעקה; איך ארץ, אשר תשים לה ליסוד מוסד: שלי שלי ושלך שלך! ותכריו, סדום לסדומים! תעשה את מעשה משפטיה; גם בסדום היה משפט ובתי משפט, אבל כל עצמו של משפטה לא היה להגן ולהציל את העני מיד נזולו, את העשוק מיד עושקו, כי אם להגן את התושב מפני משלחת גרים, להגן על העשיר לבל יעיו העני ללקט פירורים מתחת שולחנו, או לבל יגרום העני במראהו להעשיר, השוקט על שמריו ועשה פימה עלי כסל, הרגשה בלתי נעימה כמעט רגע... אבל גם אחרית קולטורה כזו תראנו התורה"ק—

וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גוי הארץ: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת פיתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט.

ואברהם היו יהיה—הוא ינצח את כל המכשולים, אשר יפגוש בדרך התפתחותו העממית, עד אשר יהיה לגוי גדול ועצום, וגדולתו ועצמו, יהיו לברכה לכל האנושיות, ולא לקללה כסדום. הוא בהיותו מקור יראת ד' ואהבת הבריות, יצוה וינחיל את בניו ואת ביתו אחריו עד עולם, את תעודתו הנשאה, לשמור את דרך ד' את חקותיו ותורותיו בכללו, לעשות צדקה ומשפט" בפרט. כי רק דור, אשר מהריון מלדה ומבטן, נוצר ונולד ונתחנך על חקי ד' ותורותיו, יכשר לחיות חיי צדקה ומשפט, כרצון ד', המקדים צדקה למשפט, והמכניס את הצדקה בתוך המשפט ואומר, כופין על הצדקה, והנותן לגר ליתום

ליתום ולא למנה, לעני ולאביון דריסת הרגל בשדה ובבית של כל איש מזרע אברהם, וחלק בכרכת ד', אשר נתן לו, ומקום על שלחנו. למען הקים עם נדיב לב, עם עולם כזה, גזרה חכמתו ית', כאשר גזרה על נח, אשר ממנו יצא עולם חדש אחר המבול, כנ"ל, על אברהם, שיראה בעיניו את אחרית סדום ועמורה וכל ארץ הככר, ויקבע בנפשו העדינה הרושם האדיר של המראה הנורא הלו, ואותו ינחיל בתולדה ובמסורה לבניו ולביתו אחריו, אשר יצום, לשמור את דרך ד', לעשות צדקה ומשפט.

אך לא מכוסה במשאון יראה את המראה הגדול הזה, מבלי דעת על מה ולמה, כי אז לא יהיה ערך לרושם ההוא, כי אם יגלה את עינו, לראות מה שאחורי הקלעים, וידע, וינחיל לבניו את הרושם עם היריעה בב"א. ולכן בעת ההיא אשר ירה הקב"ה את אבן פנת עם אלקי אברהם, גלה את עיני הפאטריארך, אביהם הראשון, להביט את מעשה ד', כי נורא הוא ומשפמיו תהום רבה, אשר הוא עושה באותה שעה, בתוך ערים גדולות וטובות, מלאות כל טוב, ובתוך עמים, השמחים על טובתם, וברוב עשרם יתהללו, ויעזבו את דרך ד', וילכו אחרי שרירות לבם ואהבת עצמם, ויהפכו משפט למשפח וצדקה לצעקה. וע"י המראה הזה, אשר הראה הקב"ה את אבינו הראשון, ה' החרבות נצח אלה, של הערים הפורחות, כלילות יופי, שדמות סו"ע, אשר היו כנן ד', למצבת זכרון עולם, לכל נצר משרשי אאע"ה, הנועד לשמור את דרך ד', לעשות צדקה ומשפט, לדעת את אחרית עזיבת הדרך ההיא, ובטול המצות הזאת, למען אשר ידע, בראותו עירות נתלשות ממקומן, ולגלים נצים יהפכו ערים בצורות, כי כמו"ע עזבו את ד', ודרכיו ומדותיו. ולהיפך, בראותו ערים כלילות יופי, תשואות מלאות, יציצו ציץ ויפרחו פרח, אם עזבו את דרך ד', לעשות צום--ידע, כי סופן להחרב, ואחריתן עדי אובד, כי ברית כרותה לזעקת עניים ורצוצי משפט, שלא תשוב ריקם מלפני הקב"ה.

ויאמר